

A hit alakulása a Bibliában

Fejlődéslélektani aspektusok

Farkas László előadása és összeállítása, melyet az Úr 2012. évének december 11-én a KPSZTI katolikus óvodák vallásos és erkölcsi neveléssel foglalkozó munkacsoportjának továbbképzési napján tartott. A dőlt betűvel írt részek a szerző saját gondolatai, a többi a jelölt forrásokból merítve. Az előadáshoz szorosan tartozik egy diavetítés, melyre hivatkozok is néhány helyen, s a mente.hu (és kpszt.hu) honlapon látható, a hanganyaggal együtt.

VÁZLAT:

1. A hitfejlődés lélektani szakaszai:

- Gyermeki hit
- Serdülő hit
- Felnőtt ember gyerekes hite
- Felnőtt hit
- Érett hit

A hitfejlődés különböző szakaszainak egybecsengése a kinyilatkoztatás feltárulásának szakaszaival

2. A hitfogalom a Szentírásban.

3. Az Ószövetségi Szentírás különböző évszázadokból származó szerkesztői hagyományainak és a valláslélektan hitfejlődési szakaszainak egybecsengése.
4. A pogány eredetmítoszok és a bibliai teremtéshit közötti lényegi eltérés. A gyermeki mitikus hitvilág, mint a hitfejlődés primitív korszaka.
5. Ábrahám hite és a pogány emberáldozatok közti lényegi különbség.
6. Illés próféta hitének alakulása: az Istent szolgálatunkba állító hittől az istenszolgálatig.
7. Mózes hitfejlődésének háromszor 40 éve.
8. A jánosi hit.
9. A hitre vezetés néhány módszertani kérdése.

Bevezetés

Dolgozatunk első fejezetében látni fogjuk, hogy a gyermekkori hit még antropomorf színezetű, és csak lassan alakul ki az isteni transzcendenciára való erősebb érzék, ezzel együtt azután megjelenik egyfajta szabálytudat, és a rítusok egyre fontosabb szerepet kapnak. Aztán a serdülőkorban találkozva az élet valóságával számtalan csalódás törheti meg a kezdeti naiv bizalmat Istenben. A serdülő a felelősséget sokszor másokra, a felnőttek világára hárítja, vagy Istenre. A felnőtt saját kezébe veszi a világ átformálásának felelősségét, és megkísérli őt annak a gondolata, hogy azt ne az Istentől várja. Az érett hitű eljut egyfajta második „naivitásra”, amely egy kiküzdött „naivitás”, mely nem tagadva a valóságos életben lévő sötét drámákat, mégis tud hinni abban, hogy Isten mindezeket fel tudja használni szeretetteljes beteljesítéséhez, melynek az ember nem tétlen szemlélője, hanem részese lehet, de tudatában van annak, hogy nagyobb jelentősége van annak, amit az Isten tesz, mint annak, amit az ember végezhet el. A fejezet végén egybecsengéseket figyelhetünk meg a hitfejlődés szakaszai és a kinyilatkoztatás feltárulásának szakaszai között. A második fejezetben azt szemlélhetjük, hogy a szentírásban hogyan bontakozik ki egy olyan hit-fogalom, mely mind az Isten szavára hagyatkozás passzív képességének pólusát, mind az az isteni szóra adott engedelmes válasz és aktív cselekvés pólusát magában foglalja. A 3. fejezet az Ószövetségi Szentírás különböző évszázadokból származó szerkesztői hagyományainak és a valláslélektan hitfejlődési szakaszainak egybecsengését mutatja fel. A 4. fejezetben a pogány eredetmítoszok és a bibliai teremtéshit közötti lényegi eltérésre, továbbá a gyermeki mitikus hitvilágra, mint a hitfejlődés primitív korszakára világítunk rá. A hit néhány nagy szentírási alakjának életében is látható az istenkép és a hit tisztulása, amilyen mértékben belebocsátkoznak az Istennel való kapcsolatba. Így beszélünk a további fejezetekben Ábrahám, Illés, Mózes, Jób és Szent János apostol hitéről. Végül a hitre nevelés néhány módszertani szempontját villantjuk fel.

1. A hitfejlődés lélektani szakaszai:

Jálics Ferenc: *Fejlődik a hitünk* (Korda, Kecskemét, 1999.) című könyve alapján

A hitünk fejlődhet, de nem automatikus folyamat ez. Nem olyan, mint a fizikai vagy pszichikai érés, bár azoknak is hatása van a hit színezetére. **Amikor előadásunkban gyermeki hitről, serdülő hitről vagy felnőtt hitről beszélünk,**

akkor nem állítjuk azt, hogy ezeken a hitbeli fázisokon mindenkinek át kell mennie, vagy azt, hogy ez természetesen a jelzett életkorokban jelentkezik, még ha gyakran mutat is korrelációt vele. Ismerünk gyermekeket, akik már 10-11 éves korban érett hitet tanúsítottak, és felnőtteket, akik 60-70 éves korban is gyerekes hittel rendelkeztek, vagy ateistaként aposztrofálták magukat. Ezek a jelölt fázisok tipizálások csupán, s nem is a legszerencsésebb kategóriák ennek a misztériumnak a leírására, mégis rendszerezhetővé teszik mondandónkat. Ezek a fázisok egyetlen ember életében is váltokozhatnak különböző élethelyzetekben, vagy helyes és helytelen döntések nyomán. Előfordulhat, hogy valaki visszalép egy gyerekes hitre, de az is, hogy egy lázadásban elveszíti a hitét, vagy, hogy teljesen váratlanul egy megtérés-élményben minden előzmény nélkül és a megelőző fázisok elhagyásával érett hitet kap Isten Szentlelkétől, bár addig hit nélkül, vallástalanul élt. **A felnőtt hit, vagy a serdülő hit nem jelent feltétlenül fejlődést vagy magasabb szintre való előrelépést pl. a gyerek hitéhez képest, sőt olykor visszalépést vagy hitbeli törést is hozhat, inkább egyes emberek vagy korok hitének sajátos színezetét jelöli.** Az igazi fejlődést az érett hitnél leírtak jelentik. Az összes többi inkább valami kezdetleges hitet vagy rosszabb esetben hitbeli megrekedést jelent, ha nem csupán a hitfejlődés természetes feltételeinek hiányáról van szó, mint pl. a kisgyermeknél az elvonatkoztató gondolkodás hiánya. A hitünk fejlődése négy tényezőn múlik. Az egyik, a legfontosabb tényező a kegyelem. „Mid van, amit nem kaptál, ha pedig kaptad, akkor miért dicsekszel vele?” olvassuk Szent Pál levelében (1Kor 4,7). A hitünk egy kincs, Isten ajándéka, melyet „cserépedényben hordozunk”. A másik döntő tényező tehát az emberi szabadság: hogy ápoljuk-e a hitünket vagy hanyagoljuk, hogy keresünk-e válaszokat Istennél a kérdéseinkre. A harmadik döntő tényező a személyiség érése. A negyedik tényező pedig a vallásosan értelmezett megtapasztalás.

Hitbeli kérdésekre soha nem szabad elvontan válaszolni, hanem mindig a kérdező tapasztalatainak a szintjéről kell kiindulni. Jálics atya írja a könyvében, hogy ha valaki azt kérdezte tőle, hogy van-e Isten, akkor visszakérdezett, és a következő kérdése az volt, hogy milyen tapasztalatok vezették mostani álláspontjához. Így felfedezhetjük, hogy a hit alakulásának élettörténeti háttere van.

A kisgyerekek saját mesevilágában él, és a hit is sokszor csak meséken és csodás történeteken keresztül juthat el hozzá. Aki egyetemista korában még mindig a naiv mesevilágból meríti hitét, jogosan tartja irreálisnak, és érthető, ha elveti. De ez nem a hitnek a baja, hanem annak a hibája, akinek a hite nem tartott lépést szellemi és lelki fejlődésével. A hit elleni lázadást meg kell érteni és megkülönböztetni attól a lázadástól, ami tényleg Isten ellen irányul. A fiatalok, akik a hit és Isten ellen lázadtak, ugyanakkor szüleik, a társadalom és az élet sok más tényének is ellenszegültek. Sokszor ebben a krízisben fejlődik ki személyi önállóságuk. Akik a hitnek serdülőkora után újra vallásosak lettek, azoknak a felfogása egészen más volt, mint a gyerekhité. Az egyháztól, a szentségektől gyakran eltávolodtak, de hittek egy magasabb erőben, amely a természetben, az emberi szeretetben, a szegények szolgálatában fejeződik ki. A szentmisével nem tudtak mit kezdeni, és Jézus Krisztusban is legfeljebb egy jó példát láttak. Ezekben a személyekben sokszor meglepő emberi értékeket fedeztem fel. Nem kételkedhettem, hogy tényleges és autentikus hitük van. Így alakult ki bennem annak az ismerete, amit felnőtt hitnek neveztem. (vö. 5-6. o.)

Istennel való pillanatnyi kapcsolatunkat mindig viszonylagosnak kell tekintenünk, és további fejlődésre számíthatunk. Hajlamosak vagyunk hitünk módját abszolútnak tekinteni, és sokszor értetlenül állunk mások állításaival szemben, akiknek más istenképük van, mert a hit más periódusában élnek. Lehet valaki egyik pillanatról a másikra a hit különböző fázisaiban. Nehézségekkel küzdve átmenetileg visszafejlődést mutathat, egyazon időben tanúsíthat különböző hitbeli szakaszokra jellemző összetett magatartást is.

1. **A gyermek hite:** Sok idősebb személy úgy emlékszik gyermekkori vallásos élményeire, mint a mély és igazi hit kezdetére. Emlékszem egy 6 éves kislányra, akit apja kérdezgetett, hogy milyennek képzei Istent. Mikor a leírás egy felnőtt ember képében konkretizálódott, a kislány lehajtott fejjel, és szemlesütve nagy zavarban bevallotta: „Olyan, mint te.” Ugyanez a barátom a 3 évvel idősebb fiának is feltette a kérdést. A felelet határozottabb volt: „Olyan, mint te.” Pillanatnyi meggondolás után azonban hozzátette: „Egy kicsit nagyobb.” A valamivel idősebb fiú, miután a hasonlatosságot kifejezte, már szükségét érezte annak, hogy a különbséget is kiemelve. A gyermek hitének világában a Szűz Anya foglalja el azt a helyet, amelyet az anya jelent. Több felnőtt, akik miután anyjukhoz való viszonyukat jelentősen megjavították, sokkal nagyobb áhítatot éreztek a boldogságos Szűz iránt. A gyermek első és legfontosabb érzése a szüleivel szemben a biztonságérzet. Enélkül védtelennek és elhagyatottnak érzi magát. Elegendő egy ismeretlen személy jelenléte, hogy az anyja szoknyája mögé bújjon. A gyermeket az Istennel szemben ugyanaz a biztonságérzet tölti el. A Szűz Mária kép a falon emlékezteti, hogy Mária egész éjszaka virraszt álmai felett. Bízik Jézusban, aki nem engedi, hogy bármi baj érje. Isten karjaiban érzi magát. Az, hogy a papa ne tudna mindent, oly elképzelhetetlen számára, hogy még a lehetősége sem vetődik fel benne. Hiszen az nyomasztó és elviselhetetlen bizonytalanságot jelentene. Isten is tud mindent, sőt, még a gondolatait is tudja éppen úgy, mint ahogyan azt az apjáról feltételezi. Az apa mindenre képes, és Isten mindenható. Később ráébred arra, hogy apja képességének határa van. Ez részére olyan válságot jelent, amely arra készíteti, hogy a világról alkotott képét átalakítsa. Épp ilyen súlyos válságot szenvedett a modern gondolkodás, amikor el kellett fogadnia, hogy a föld nem mozdulatlan középpontja a világmindenségnek, hanem a nap körül forog. Elismeri az apja tekintélyét, mert érzi, hogy biztonsága érdekében szüleiire kell támaszkodnia. Ez nem azt jelenti, hogy mindenkor engedelmeskedik, hanem azt, hogy amikor nem fogad szót, rossz a

lelkiismerete, és fél a büntetéstől. Kritika nélkül fogadja el a jó és a rossz kritériumait, és szülei viselkedésének szabályait magáévá teszi. Ugyanezt átviszi Istenre is. Jézus szereti a jó gyermekeket, és nem tetszik neki, ha rosszak. Ha a szülők a büntetés utáni kibékülésnek fontosságot tudnak tulajdonítani, a gyermek megért valamit Isten bocsánatából és irgalmasságából. Ha tapasztalja szüleinek gyengéd szeretetét, a létet lényegében jónak fogja látni, és számára Isten a szerető „Jóisten” lesz. Ha otthon viszályok dúlnak, Isten képe sötét és borús vonásokat vesz fel, Jézus is tartózkodóbbnak és idegennek tűnik számára. Ha nem viselik gondját, nem tud bízni a gondviselésben, ha túlzott követelményekkel terhelik, akkor büntudatos és félelmekkel teli képe lesz egy szigorú ellenőrző és fenyegető Istenről. Számára az Istennel való kapcsolat azt a rettentő követelményt jelenti, hogy jónak kell lennie. Ez nyomasztólag hat rá, mert sohase tudja kielégíteni. Könnyen elsorolja, hogy Isten jó, megbocsát, testvérünk és megváltónk. Mindez azonban nem tükrözi érzelmeit. Az apa és az Isten képe lassan elválnak, Jézus iránt áhítatot érez, ami nem fordul elő az apjára vonatkozólag. Istenhez, mint valaki titokzatoshoz vonzódik. Apját is szereti, de a Jézus iránt érzett vallási dimenzió és egyetemes jelleg nélkül. Az apa zárkózottsága eleve a távol lévő Isten képével jár karöltve. A szülők el nem fogadása mindig rejtett lázadást jelent Isten ellen is, aki olyan szülőket adott. A gyermek hite tehát valóságos, de függő viszonyt kifejező hit. (vö. 13-19. o.)

2. **Serdülőkor hite:** Most már függetleníteni akarja magát a szülői tekintély hatalmától, de még nem érez magában annyi önállóságot, hogy az otthon által nyújtott biztonságot egészen elvesse. Ezért feszültségbe kerül saját magával: egyrészt lázad a tekintély ellen, mert elnyomva érzi magát, másrészt fél az önállóságtól, mert nincs még önállóságérzete. Ha a szülei idő előtt nagyon szabadon engedik, vagy a serdülő túl korán függetleníti magát, bizonytalanság gyötri. Ha pedig túl sokáig és szükségtelenül kordában tartják, ha érzelmileg már érett, úgy érzi, hogy az otthon fojtogatja. Önállósági törekvéseit a szülői tekintéllyel szemben felmerülő kisebb-nagyobb összeütközésekben kísérli meg, amit bizonyos fokú szorongás és bizonytalanság tudata kísér. Érzelmi függetlenülésének pozitív része, amikor az élet értelmét kezdi keresni. Ebben az élet értelmének keresésében kezdi el lerakni igazán önálló érzelmi élete alapjait. „Miért kell tanulnom? Miért akarok élni? Mi a cselekedeteim mozgató rugója? Pusztán a szüleim kedvéért nem tudok élni.” Csak akkor kezd az ember érzelmileg függetlenné válni, amikor indítékait tudatosan éli meg, a szülői tekintéllyel szembeni lázadás önmagában még nem értékes és hasznos. Ilyenkor ráébredhet, hogy „eddig azért hittem, mert szüleim tanítottak rá, de most már azért hiszek, mert meg vagyok győződve róla, hogy helyes döntés Istenhez kötni az életem, és már nem fontos, hogy társaim megjegyzést tesznek-e.” A hit azonban serdülő korban küzdelemmé válhat, konfliktusba kerülhet Istennel. Isten távollétének érzete mintha kívülről kormányozna minket. Nagyon jó jel lehet, mert rámutathat arra, hogy eddig Isten világa és a mi világunk két párhuzamosan futó valóságot jelentett nekünk. A gyerekes, azaz éretlen hitet éppen az jellemzi, hogy a vallás és az Isten nincs kapcsolatban a mindennapi élettel. Nyílt lázadáshoz is vezethet egy ártatlan személy tragikus halála, a világban tapasztalható igazságtalan szenvedés, a balsiker, a lehetetlen családi körülmények, a szociális igazságtalanságok. Az ifjúság ezeken a tényeken felháborodik, és mint hogy tehetetlennek érzi magát arra, hogy megoldja a problémákat, Istent látja felelősnek ezekért a bajokért. Így nem talál más lehetőséget, mint azt, hogy továbbra is gyerekesen behódoljon, vagy fellázadjon és lerázza a rabigát. Istent vetélytársnak érzi, aki az ő megvalósulása ellen tör. Egyes tudósok úgy érezték, kutatásaikat a vallási normák fenyegetik. Isten felségterülete a titokzatos: az, amit az ember nem ismer. Amikor az ember a természet valamely titkát felfedezi, az már az ő területe, és Istennek hátrálnia kell. Az eredmény: Isten nem létezik, csak az ember elgondolása volt, amellyel a mindenség ismeretlen részét személyesítette meg. Azt, amit nem ismert, ami felett nem tudott uralkodni, szentnek nevezte. Hogy az ember kifejlődhessen, először le kell győznie az Isten fogalmát, hisz’ a vallás csak gyerekes behódolás. Jób nagyon súlyos válságon esett át, a serdülő hit szemléltetéseként idézünk néhány szakaszt. „Nem hagyja, hogy egy kissé lélegzethez jussak, inkább keservekkel etet jóllakásig... Bűnöst és igazat egyaránt elragad... Neveti ártatlan emberek félelmét. A Földet a bűnösök kezébe adta.” (Jób 9,16-19.22-24) Jób kifejti, hogy nem bízik az Isten segítségében, mert túlságosan sok szenvedést mér rá. A 10. fejezetben pedig mint az őt üldöző ellenséget tünteti fel. „Amikor vétkezem, leskelődsz utánam... Hogyha gőgös volnék, oroszán módjára üldözőbe vennél, megmutatnád rajtam csodatevő erőd.” (Jób 10,12-17) A 24. fejezetben Istent teszi felelőssé az emberi igazságtalanságokért. „A gonoszok eltolják a mezsgyekövet... Az árvától elhajtják a szamarát, és elviszik zálogba az özvegy tehenét. A városból égig hatol a félholtak szava, és a meggyötörtek lelke felkiált. De az Isten néma marad panaszukra.” Végül Istentől számon kéri, miért kell szenvednie, hiszen ártatlan, és azt várja tőle, hogy elismerje ártatlanságát: „Ha... hagytam, hogy az özvegy szeme elepedjen, vagy ha a falatom egymagam ettem meg, és az árvának részt belőle nem adtam..., vagy ha ártatlanra emeltem a kezem... akkor nyakszirtemtől váljék el a vállam... Bár volna itt valaki, és hallgatna meg Isten! Utolsó szavam ez: felelj nekem, Uram!” (Jób 31-32) A serdülő hitnek legradikálisabb krízise, amikor teljesen függetleníti magát Istentől, tagadja létezését. Egyes esetekben az Istenkép annyira eltorzult és annyira a szülők hibáit tükrözik vissza, hogy az ember eljut arra a pontra, hogy lerombolja.

3. **Felnőtt ember éretlen, gyerekes hite:** A gyermek hite nem a saját emberi realitására van alapozva, hanem a felnőttek hitének biztonságára. Ezért, ha ez a külső támasz hiányzik, szorongó bizonytalanság fogja el, illetőleg

vallási világa szétfoszlik. Mind a biztonsága, mind a saját hite és annak normái mások hitétől függenek. Régen egyesek azt mondták, hogy a hit nem más, mint a kinyilatkoztatott igazságok igénlése az értelem által. Pedig, mint az előző esetben láttuk, érzelmi életünk értelmi állásfoglalásunkat meglehetősen befolyásolja. A hit a Bibliában a hitet, reményt és szeretetet együtt véve jelenti, vagyis az ember teljes kapcsolatát Istennel. Önmagában bizonytalan személy az Istennel szemben is bizonytalanságot tapasztal. Aki nem jutott el érzelmi önállóságra, hitében is fejletlen, gyerekes szinten marad. Ez esetben nem arról a gyermeki lelakiségről van szó, amelyet Kis Szent Teréz mint a bizalom és szeretet kifejezését írt le. Az illető visszamaradt, és személyes kapcsolatokat létesítő képessége nem fejlődött ki. Ha embertársaival szemben neurotikusan reagál, Istennel szemben szükségszerűen ugyanúgy fog viselkedni. Ezért lehetséges a neurotikus hit, amely fejletlen és naiv. Az ilyen egyén biztonságát vallási gyakorlatokban keresi, mint hogy nehezebbre esik az, hogy emberekkel jó viszonyban éljen. Figyelmét teljesen a normák és vallásgyakorlatok pontos teljesítése köti le. Az ilyen hitet a parancsolatok teljesítése jellemzi; ennek következtében magatartása merevvé válik. Ha nem tud eleget tenni, bűntudat és lelkiismeret furdalás gyötri. Lehetséges, hogy a világi életet leértékelve hitében keres menedéket. Hite bámulatba ejtő, csodákkal teli, szenvedés és felelősség nélküli világot teremt, amely arra szolgál, hogy a valóság elől oda meneküljön. Az is megeshet, hogy konvencionális gyakorlatokat teljesít ugyan, de reális életét hitétől függetlenül éli. Mindkét esetben hasadás keletkezik a hit és az élet közt. (vö. 19-21.o.)

4. Felnőtt hit: A felnőtt hitű megérti, hogy az embernek egyedül kell élnie, a saját felelősségére van hagyva, és ha elmulasztja, hogy szükségleteiről előre gondoskodjék, nincs mögötte egy „papa”, aki ellátja. Ráébrednek arra, hogy Istent a valóságon kívül keresték; olyan istenben hittek, aki a létén kívülről önkényesen kormányozza az életet, míg az az Isten, akit most felfedeznek, a létben van: ő maga a Valóság. Ezért nem „kívülről”, hanem „belülről” jött Isten. Ez az „új” Isten soha nem tudná elnyomni az embert. Még kevésbé tudna vetélytársa lenni; hiszen az ember, minél bőségesebb az élete, annál inkább érzi az Istennel való kapcsolatot. A jó és rossz mértéke számára maga az Élet lesz. Ami az életet elősegíti, az jó, ami gátolja, az rossz. Már nem az irányítja, ami tekintélyileg parancsolva vagy tiltva van, hanem az ember arra törekszik, amit helyesnek ítél. Az ilyen erkölcsi autonómia azonban ki van téve az önzés veszélyének. Könnyen vezethet szubjektivizmushoz. Az ember könnyen elfelejti, hogy saját java szükségszerűen kapcsolódik felebarátja, nemzete és az egész emberiség javához. Sikeres a felnőtté válás a hitben, ha minél szabadabbnak érzi magát, annál inkább Istenben gyökerezik. Minél inkább tudja vállalni emberi élete felelősségét, és azt minél érettebben gyakorolja, annál közelebb érzi magát Istenhez, és annál gazdagabb az élete. A gyerekes hit nem ismerte ezt a teljességet, a serdülőkor hite harcolt érte, a felnőtt hit kezdi élni. Az éretlen, gyerekes hitben a nagyfokú bizonytalanság oda vezethet, hogy irreális biztonságot keresünk Istenben. Sokszor az Istenre való támaszkodásban keresik a kiutat. Pedig az egzisztenciális bizonytalanság okozta problémákat az életén kívülállónak hitt Istenben keresett biztonság nem oldja meg. Egyrészt nyomasztó bizonytalanságot éreznek, másrészt kétségbeesetten próbálják Istenbe vetett bizalmukat növelni. Az ilyen bizalom válaszfalat állít Isten és az élet közé, egy kívülálló Isten képét szüli, mert az illető számára az emberi realitásán belüli életnek nincs értelme, az nem nyújt biztonságot. Ez gyerekes hitre utal: az önbizalmat nem lehet helyettesíteni az Istenbe vetett bizalommal. A felnőtt hit a valóság által kapcsolódik az élethez. Istent az élet által és nem a „szerinte” az életén kívül álló gyakorlatok által imádja. A felnőtt hitnek ez egy szekularizált színezetet adhat. (vö. 32-41. o.) *A KSH 2008-as Ifjúságkutatása alapján a fiatal felnőtt korban a leggyengébb a vallásgyakorlás, pl. a templomba járás. A fiatal kicsit megszállva önállóságtól, alkotóerejének hajnalán lelkesen felfedezi, hogy saját világát, egzisztenciáját képes lehet megteremteni, s ehhez képest időfecsérlésnek tűnhet az imádság. Rádöbbenve erejére kicsit Teremtőt játszhat, akinek magának kell kézbe venni dolgait, magának kell boldogulnia lehetőleg úgy, hogy ne szoruljon senki másra. Egy belső ösztönzés a mindennapi élet realitásában való Istenkeresésre ösztönzi. Ez a felnőtt hit lehet olykor nem kifejezett hit is, de mindig egy mély, belső meggyőződés, hogy az élet valóságának szolgálata mégis érintkezésben tart az ÉLETTel, aki az Isten. Szerencsés esetben megőrzi vallásgyakorlatát és közösségi, sőt társadalmi méretekben felelősséget vállal. Ez egy nagyon aktív, tevékeny, ritka esetben mélységesen szemlélődő időszak. Változtatni, hatni akar a világban.*

5. Érett hit: A szentek gyökeres, mély fordulatot éltek át, sokkal intenzívebb, sokkal mélyebb, új élet nyílt meg számukra, úgyhogy egész előző életük sötétben való botorkálásnak tűnt fel ahhoz képest, amit megtérésükben felfedeztek. Eddigi életüket az jellemezte, hogy: „Uram, kérlek, segíts a terveimet jó végre juttatni!” Mostani életük súlypontja önmagukból átkerült a Másikba. A nagybetűs isteni Másikba és a kisbetűs emberi másikba. Alapkérdésük az lett: „Uram, segíthetek?” Felismerik, hogy életükben csak az a maradandó és örök, ami Istentől fakad. Felismerik, hogy a világban nem az a jelentős, amit az ember tesz, hanem amit az Isten cselekszik. Ezért akarnak Isten tervének részesei lenni minden áron. A *Gaudium et spes*, II. Vatikáni Zsinati dokumentum tanítja: a szeretet és annak művei megmaradnak. A világból tehát az marad meg örökre, amit érdek nélküli, vagyis isteni szeretet hoz létre. Megértik, hogy ebben az ember is közreműködő lehet: „mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete”. Egyfajta sötét éjszaka, mély válság előzheti meg az érett hitet: nyomasztó belső bizonytalanság gyötri, attól fél, hogy elveszít mindent, amit eddig elért, a válság gyakran

akkor jelentkeznek, amikor a házasság, a szakmai elfoglaltság vagy a hivatás válságba kerül. *A krízisen átjutva soha nem ismert mélységet és egységet él meg házastársával, Istenével, hivatásával, s egy addig nem tapasztalt termékenységet. Az apostolok hite a keresztről botrány után megtört, feledve magasztos elhivatottságukat kedvetlenül, elszürkülve visszatértek hétköznapi munkájukhoz (pl. halászat). Jézus nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, nem hozott számukra világi dicsőséget (ld. Emmauszi tanítványok), csak pünkösd után értik meg azt a Lélekben feltáruló valóságot, mely Isten elpusztíthatatlan országa és terve, melynek ők is részesei lehetnek, ha kicsinyes várapozásaikat feladják.* Az érett hitű keresztény mindennapi életébe kezdi a túlvilágot belefoglalni, és életének súlypontja Isten felé tolódik. Azelőtt a súlypont a látható világban volt; csak egy kis rés volt nyitva a túlvilág felé. Érdeklődését most a láthatatlan felé irányítja. A látható világ egy mélyebb élet kifejezése. Belső életét intenzívebben kezdi élni, ezért másokat is mélyebben kezd megérteni, és mindenben meglátja Isten jelenlétét. Az élettel szemben kiforrott a magatartása. Nagyon reális és belső derűvel illeszkedik a valóságba. Könnyű felvenni vele a kapcsolatot, mert nem rejtőzik egy áthatolhatatlan álarc mögé, hanem meghallgat, megért és a kellő időben őszintén nyilatkozik meg. Belső határozottsága ellenére nincs benne se erkölcsi, se vallási merevség, bár radikális, s derűvel párosult szigorúság van. Nem hagyja magát vakon túlzott aktivitásba hajtani. Istennel való kapcsolata nagy befolyással van mindennapi életére. Fontosnak tartja a hit külső megnyilvánulásait, és szükségesnek véli, hogy vallási érdeklődési területeiről beszéljen. Keresi az egyedüllétet, a belső összeszedettséget, még zsúfolt autóbuszban is tud kapcsolatot találni Istennel; ez nagy nyugalmat és örömet jelent, valamint belülről eredő biztonságérzetet nyújt. Nincs szüksége arra, hogy aktivitásba meneküljön, mintha nem tudná magát egy pillanatig sem elviselni.

A gyermek mindazt, ami otthon történik, csak saját érdeke szemszögéből nézi, míg az anya nem a saját egyéni érdekét, hanem az egész családját veszi figyelembe. A felnőtt hitben ez a szempont az emberiség egész családjára kiterjed; az érett hitben pedig nagyobb meghittség van Jézus Krisztussal, s ez a kapcsolat szélesebb távlatokat nyit, és még a jelentéktelenebb eseményeket is transzcendens dimenzióból világítja meg. A belső eredmények kerülnek érdeklődésének középpontjába. A pénz, az alkotás és a szervezés külső teljesítményei helyett az emberek békéje, boldogsága és egysége iránt érdeklődik. A felnőtt hitű ember nemigen idézné az ég madarairól és a mezők liliomairól szóló részt (Mt 6,25-34), melyeket Isten minden erőfeszítésük nélkül táplál és öltöztet. Attól félne, hogy gyerekesen vagy felelőtlenül értelmeznék, vagy, hogy lustaságra biztatna. Sokkal inkább idézné a Genézisből azt a szakaszt, amikor Jahve a föld urává teszi az embert, hogy uralkodjék a teremtés felett. A felnőtt hitű ember a felelősségek és a cselekedetek vonalán mozog. Jézus pedig arra hív meg, hogy az ember aggodalmaskodása ne összpontosuljon a külső cselekedetekre, mint a táplálkozás és ruházkodás, hanem keresse az Abszolútumot, az Isten országát. Nem azt mondja, hogy a külső dolgok nem fontosak, hanem hogy a külső cselekedeteknek belső gazdagságból kell fakadniuk. Az érett hitű embert mély hála érzése tölti el, létét méltatlanul kapott kegynek tekinti. Ezt Jézus Krisztusnak tulajdonítja, mert érzi, hogy az ő életéhez és halálához van kötve. Érzi, hogy ő váltotta meg. Az érett hit elismeri a felnőtt hit realizmusát, mely már túljutott a mágián: nem menekül a valóságtól vallási gyakorlatok ürügyével, hanem felismeri, hogy a földi realitások által közeledhetünk Istenhez. Így hitét megszabadította a mitológikus elemektől, „szekularizálta”, hogy az élet biztos alapjaira helyezze. A felnőtt hit a természetfeletti világot ugyanakkor még nem tekinti létfontosságúnak, és ezért nincsen annak súlya életében. Beszél ugyan az Istenről, de minthogy nem nagyon érzékeli, inkább a földi valóságokról beszél. Az érett hit mély, belülről fakad, és eredetét szabadon ki is fejezi, míg az éretlen hit aggályosan ragaszkodik *külsőséges és jól megszokott* vallási gyakorlatok megtartásához, mert hiányzik az a bensőség, amely természetes módon alátámasztaná. Az éretlen hitet elárulja a merevség, amellyel *külsődleges vallásos megszokásait* fent akarja tartani. Az érett hit nagyon rugalmas és nagy szabadságot engedhet meg magának, mert belső világának spontán kifejezése. *Az érett hitű újra fontosnak tartja a vallásos szertartásokat, azokat az Istennel való érintkezés kiemelt helyeinek tekinti, de már nem mágikus jelleggel gyakorolja, mintha az lenne a céljuk, hogy hatást gyakoroljanak az Istenre, épp ellenkezőleg az ember szívét akarják átformálni és Istent engedik belépni a világba, hogy cselekedjen bennünk, általunk, körülöttünk. Az igazi hit nem rendelkezik akar az istenivel, hanem önmagát bocsátja az Élő, személyes Isten rendelkezésére. A tisztult vallás önátadást jelent, a mágia manipulációt.* A felnőtt hit gyümölcsei: a realizmus, az élet elfogadása, a másokkal való kommunikáció. Az érett hit erényei ezen túl: a béke, a tolerancia, a tág látókör, a vallási megnyilatkozások rugalmassága, a belső világ áttetszősége és nagy megértés. Az érett hit olyan állapot, mely nem engedi, hogy az ember értékítéletei, reakciói az érzelmi állapotától függően percről percre változzanak. Az érzelmi élet már belülről, a lélek mélyéből kapja az állandóságát, ahol a béke, mint zenei aláfestés megengedi, hogy a megrázó események érzelmi világának egyensúlyát csak röviden ingathassák meg. Hite nem csupán értelmi döntés, nem is pusztán érzelm, hanem a lélek ereje, mely az érzelmi életben jut kifejeződésre, áttetszik rajta, kiül az ember arcára és egész lényéből sugárzik. Ez a belső erő bölcsességet sugall. (vö. 42-52. o.) *Az ilyen ember körül valami érezhető a levegőben, már pusztán jelenléte is belsőleg motiváló, békét, egységet teremt. Anélkül, hogy különösebb teljesítményeket felmutatva, újfajta hatékonyság jelenik meg az életében, amit az ideges kapkodás és tevékeny nyüzsgés soha nem tudott volna elhozni számára. Közösség születik körülötte, habár alig tesz érte valamit. Őszinte megnyílás, elfogadás, béke légköre teremődik mellette. Isten újfajta módon kezd el cselekedni általa, s egész személyiségét körüluggi jelenlétével.*

A hitfejlődés különböző szakaszainak egybecsengése a kinyilatkoztatás feltárulásának szakaszaival:

Talán nem meglepő, hogy ami egy ember életének különböző szakaszaiban hite fejlődése területén lélektanilag végbemegy, azt a fejlődési ívet megfigyelhetjük a kinyilatkoztatás történetén keresztül is kibontakozni. Továbbá amit a kinyilatkoztatás történetében kibontakozni láttunk (az őstörténettől Ábrahám és Mózesen át egészen annak végső gazdagságában való feltárulkozásig Jézus Krisztusban, az Isten Fiában), annak nyomait az emberiség különböző szellemtörténeti korszakaiban is láthatjuk, és talán nem utópia, hogy Isten az érett hitre akarja elvezetni az emberiséget. A gyermeki onnipotencia érzete az apára vetül rá, amikor a kicsi a képességei határát felfedezi, később pedig ráébred arra, hogy apja képességeinek is határa van. Ez részére olyan válságot jelent, mint amelyet a modern gondolkodás szenvedett el, amikor el kellett fogadnia, hogy nem a föld a világmindenség középpontja, hogy nem a Nap kering a Föld körül, hanem a Föld kering a Nap körül. A felnőtt ember gyerekes hite az, amikor úgy képzei el Istent, hogy Ő arra való, hogy megsegítse őt. Az éretlen hitű ember mindig csak azt tudja mondani: „Segíts, Uram!” Az érett hitű viszont azt kérdezi: „Segíthetek?” Így egy nagyobb szeretetterv bontakozik ki az életében, mint a kicsinyes emberi tervek.

A kinyilatkoztatás feltárulkozása fokozatos, mint a mellékelt ábrán is láthatjuk. Bár az ábra annyiban sántít, hogy ez a bontakozás sohasem tisztán lineáris, hanem az emberi bűn okozta fájdalmas töréseken és drámákon keresztül visszaeséseken át fejlődik egy nagyobb teljesség felé. Az Ószövetségben feltáruló kinyilatkoztatás még nagyon keveset mutatott meg Istenből, Jézus Krisztus viszont személyében, művében, mindabban, amit mondott, tett, és aki Ő maga, és mindazzal, amit ma mond, tesz, és aki Ő számunkra, a kinyilatkoztatás teljessége. Ezért az ábra inkább egy hiperbolához hasonlít, ahol Krisztus megjelenésével a végtelenbe szökik az Isten feltárulkozásának gazdagsága, mely összehasonlíthatatlan mértékben meghaladja az ószövetségi tapogatózásokat. Az más kérdés, hogy ezt a végtelen gazdagságot az ember, sőt az egyház is csak töredékesen tudja befogadni. A hitfejlődésnek a fokozata tehát nem csak az egyetemes szellemtörténetre érvényes, hanem az egyháztörténelemre is, például a dogmafejlődésre. Gondoljunk csak egy középkori keresztény uralkodóra, aki azt gondolta, hogy Isten országát valósítja meg hatalmi eszközökkel. Épp úgy nem igazságos egy középkori keresztény uralkodónak felróni, hogy miért nem szárnyalta túl évszázadokkal a korát, és miért nem vette észre, hogy az evangélium nem kényszeríthető ki hatalmi szóval, mint ahogy igazságtalan szemére vetni egy négyéves gyermeknek, hogy meglehetősen antropomorf képet fest az Istenről. Ha valaki szülőként vagy nevelőként mások hitre segítségén munkálkodik, vagy egyszerű keresztényként evangelizálni próbál, annak nagy tisztelettel kell elfogadnia a személyt hitbéli vándorútjának sajátos útszakaszán, és mellé kell szegődnie, mint ahogy Jézus az emmauszi tanítványoknak. Jézus nagy türelemmel fogadja el őket gyászukkal és veszteségeikkel együtt. „Mi pedig azt reméltük, hogy ő fogja megváltani Izraelt.” (Lk 24,21) Halljuk a csalódott tanítványok szavait, akiknek Jézus nem váltotta valóra a földi dicsőséggel kapcsolatos reményeiket. Csak lassan értik meg, hogy Isten nem mindig hallgatja meg, amit kérünk, de mindig meghallgatja, amire leghitelesebben vágyunk. Istennek más, szokatlan, de mindig jobb ötletei vannak számunkra. Valódi megváltást hozott, bár nem veszi el azonnal a világból a szenvedést, melynek megváltása óta fejlesztő ereje lehet. Az ószövetségben sokakat megriasztanak a kegyetlen történetek, mintha egy kegyetlen Istenről szólnának. Pl. Ábrahám története. Ezeket az ószövetségi elbeszéléseket csak akkor érthetjük helyesen, ha az Ószövetséget és az Újszövetséget egymástól elválaszthatatlan egységben szemléljük, továbbá, ha Krisztust tekintjük a kinyilatkoztatás egyetlen abszolút értelmező kulcsának, végül, ha megvizsgáljuk a szövegek kortörténeti kontextusát is. A Biblia olyan, mint egy vita, amelyben a Szentlélek a vitavezető, és Jézus a döntő bírő. Példának okáért, ha egy ilyen mondatot olvasunk: szemet szemért, fogat fogért (vö. Kiv 21,24), akkor mindig először azt kell megkérdeznünk, hogy Jézus mit mondott erről. És bizony nála ilyen szavakat találunk: „Tegyetek jót azokkal, akik gyűlölnék titeket.” (Lk 6,27) Mire következtethetünk ebből? Isten a bosszúra ad parancsot az ószövetségi embernek? Nem. Épp ellenkezőleg. Isten szelídíteni akarja a bűntől megsebzett, de még a megváltás erői nélkül élő emberi társadalmat. Mózes korában a környező népek és valószínűleg a zsidóság is a vérbosszú alapján állt. Olykor előfordult, hogy ha valakinek kiszúrták a szemét, akkor a sértett családja felesküdt a bántalmazó családjának a kiirtására. Ez a mózesi törvény korlátot szab a bosszúnak. Isten fokozatosan neveli az Ő népét, alkalmazkodva annak felfogásához és erkölcsi képességéhez. Ezért tűrte el Isten pl. a többnejűséget is, melyről Jézus azt mondja: kezdetben nem így volt (vö. Mt 19,4-8), vagyis a teremtető Isten tervétől a bűn miatt az ember eltért. De Isten szeretné visszavezetni őt magához. Az Ábrahámról szóló elbeszélést is helytelenül értelmezzük, ha azt a következtetést vonjuk le belőle, hogy Isten emberáldozatot követelhet. Az Izsák feláldozásáról szóló rész mondanivalója kettős: először is, hogy Isten gyűlöli az emberáldozatot. Egy olyan társadalomban, ahol nagyon vallásos embereknél olykor előfordult, hogy a számukra legrágábbat, pl. gyermekeiket áldozták fel az Istennek, hogy ezzel fejezzék ki hitüket, nem meglepő, hogy annak az Ábrahámnak, akihez Isten szólt, hasonló gondolata támad. Érzik, hogy Istennek totális önátadással tartozunk. Egy homályos indítástól vezérelve elindul Mórija hegyére, amelynek jelentése Mórija = az Úr gondoskodik. Miközben belebocsátkozik az istenkapcsolatba, úgy tisztul fokozatosan az istenképe. Lépésről lépésre haladva az élő Istennel érti meg, hogy nem a fiát, hanem a fiához való ragaszkodását kell feláldoznia. Ez a szakasz második döntő üzenete. Vigasztaló ez számunkra, akiknek Istenképe hasonlóan hordoz hiányos vagy torz, sötét vonásokat. Aki viszont belebocsátkozik az élő Istennel való kapcsolatba, és engedelmeskedik, annak hitéről fokozatosan lehántja a Szentlélek a pogány képzeteket egy kegyetlen Istenről, és egyre tisztultabban nyilatkoztatja ki magát a szentháromságos Szeretet. Ezt szemlélteti az ábránk, miszerint Ábrahámnak még

sok pogány elképzeléssel kellett megküzdenie, és óriási volt az a kevés, amelyet megértett az Istenből. Izrael hite ezt a megértést tovább adta, és a Szentlélek tovább fejlesztette őket Mózes, a próféták és a kinyilatkoztatás által.

Természetesen egy beteg személyiség istenképe önveszélyes lehet, ha engedelmeskedni kezd egy olyan istennek, aki valójában egy démon. Ezért mindnyájan rászorulunk a Szentírás, a Szentlélek és az Egyház vezetésére, és nagyon nagy segítség lehet egy lelki vezető. Ne keverjük össze sérült képzeleteinket, vagy eltájtolt lelkiismeretünket Isten szavával.

2. A hitfogalom a Szentírásban

A hitfogalom bontakozása a Szentírásban is jelzi a hitfejlődés különböző fázisait. Az Ószövetségben a hit Isten hűségére adott emberi választ jelenti, amely Isten szavának passzív elfogadásától el kell, hogy jusson egy aktív engedelmességig. Az Újszövetségben a szinoptikusoknál a hit legtöbbször a gyógyítások és más csodás események elbeszélésekor szerepel, mint egyfajta erő, amely a csodákat lehetővé teszi. János evangéliumában viszont egyértelműen magasabb rendűnek jelenti ki azt a hitet, amely túllép a testi látáson, és azonnali, érzékelhető hatásokon. A látás alkalmat adhat a hitre, de Tamás, aki azért hitt, mert látott, kevésbé tökéletes, mint azok, akik anélkül hisznek, hogy látnának. (Jn 20,29) Végigvonul továbbá az aktivitásnak és a passzivitásnak a feszültsége az egész Szentíráson. A gyermeki hit jegye a feltétel nélküli bizalom anélkül is, hogy a gyermek önálló cselekvő erőt fejtene ki. A felnőtt hit jellemzője, hogy a hitből fakadó tetteket hangsúlyozza, amit a bizalom csak veszélyeztet, ha tátott szájjal várja a sült galambot. Egyedül az érett hit képes integrálni, hogy az üdvösség kegyelem, de hitből fakadó tettek is szükségesek hozzá, hogy a hit passzivitás, de aktív engedelmesség is, és tettek nélkül halott, hogy igazzá nem válhatunk egy olyan hit által, mely nem jelent egy aktív készséget a Megváltó befogadására és az Evangélium szerinti életre.

ÓSZÖVETSÉG

Az újszövetségi pisztisz (hit) fogalomnak megfelelő egyetlen külön kifejezés nem szerepel az Ószövetségben. Leginkább talán a he'emin szó hifil alakja feleltethető meg ezzel a szóval, ami annyit jelent: hitt, bízott. Ennek azonban a főnévi alakja nem hitet jelent, hanem hűséget, igazságot. Elsősorban Isten jellemzője, aki hűséges és megtartja ígéreteit. „Az Úr, a te Istened erős és hűséges Isten, aki ezred ízig megtartja a szövetséget.” (MTörv 7,9) A hit az Ószövetségben Isten Izrael iránti hűségére és szövetségére adott választ jelenti. Ennek egyik oldala passzív elfogadása Isten szavának, másik oldala pedig aktív engedelmesség e szó teljesítésére. Ezt fejezi ki a héber 'amen szó.¹

Az Ószövetségben kinyilvánul a kinyilatkoztatás vallástörténeti egyedülállósága. A vallások az ember istenkeresése, a Szentírásban pedig Isten emberkeresése tárul fel. Az Ószövetség Isten maximuma és az ember totális csődje. Isten mindig a kicsit választja. Sára, Rebeka, Ráhel mind meddők voltak, és isteni ígéret révén kaptak utódot. Az Ószövetségben Isten Izrael történetén keresztül beszél magáról. Isten maga ad egy történelemértelmezést. Izrael történetének sajátossága a többi néphez képest, hogy Izrael mint nép is úgy jött létre, hogy Isten szólította és egész történelme Istennel való dialógus. Amikor nemet mond, akkor csapások érik, ha igent, akkor áldás. Minden történelemkönyv történelemértelmezést ad, de a Szentírás nem történelemkönyv, mert lényegét tekintve nem az ember számára tudható, elérhető, immanens „adatokat, tényeket” akarja közölni, hanem Istennek az ember számára el nem érhető kinyilatkoztatása üdvösségünk érdekében. Amikor pedig immanens tényeket közöl, akkor transzcendens isteni történelemértelmezést ad hozzá. Méghozzá egészen újszerűt és meglepőt, amit az ókori Kelet Izraele saját kútfőjéből kitalálni sem tudott volna, nem hogy ráépítette még a történelmét is egy ilyen – egész Kelet hagyományát megkérdőjelező – kinyilatkoztatásra, istentapasztalatra. Négy világperiódust különböztethetünk meg az Ószövetség történelemszemlélete alapján. 1. A világ teremtésétől a vízözönig. 2. Vízözöntől Ábrahámig. 3. Ábrahámától a Sínai szövetségekötésig. 4. A Sínai szövetségekötéstől egy új korszak kezdődik. Az Ábrahámig tartó periódus szövegeiben Isten neve leggyakrabban Elohim, Ábrahámnál ugyanez az Isten El-Shaddaiként mutatkozik be, majd Mózesnek Jahveként. Ez jelzi a bibliai hit fejlődését is, és az istenkép formálódását. Az Elohim szó annyit jelent: Isten, istenség. Míg az Elohim egy távoli istenség homályos kinyilvánulását is jelentheti csupán, addig Ábrahám számára ez a bűneset óta csak homályosan megsejtett és kinyilvánuló Isten, az embert még személyesebben megszólító Istenként mutatkozik be. El-Shaddaiként, a hegyek uraként már nevében is kifejezi, hogy az ember közvetlen közelében akar élni, Ábrahám ugyanis hegyekben barangoló nomád pásztor volt. Istent nem a felhők felett találhatja meg, hanem közvetlen életterében nyilvánítja ki magát, találkozási a léte mélyén érzett legnagyobb kiszolgáltatottsággal, amit a hatalmas és rideg hegyek között érzett. Végül Mózesnek Jahveként mutatkozik be az égő csipkebokorból, aki bár világ feletti szent Isten, aki előtt le kell oldania az embernek a saruját, mégsem a világon kívül álló Isten, hanem Aki van. Ő minden létezőnek az alapja, jelenlétével érint és éltet minden teret és időt. Nem kívülről jön hozzá az életünkhöz mintegy ráadásként, hanem Ő maga az élet, a lét. Ezért minden pillanatban érintkezhetünk vele, és akarja is, hogy érintkezzünk vele minden méltatlanságunk ellenére. Ő maga akar megtisztítani és méltóvá tenni a vele való találkozásra.

Ábrahám

Ábrahám a hívők atyja lett, aki meghallotta és végre is hajtotta Isten parancsait. Az Úr megígérte neki, hogy nagy néppé teszi, s ő bízott az Úr szavában, bár bizalmát próbára tette felesége, Sára meddősége: „hitt az Úrnak, ő pedig

¹ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

beszámította neki megigazulásul.” (Ter 15,6) Szent Jakab levele Ábrahám példáját arra használja fel, hogy bizonyítsa, hogy a megigazuláshoz nem elegendő egyedül a hit, hanem tettek is kellenek. (Jak 2,20-24) Ő ugyanis kész lett volna Isten szavára egyszülött fiát is feláldozni, és továbbra is hinni abban, hogy nagy nép lesz.²

Mózes és a próféták

Mikor Isten kiválasztja Mózeset, hogy Izrael szabadítója legyen, akkor a választott szabadkozik, hogy a nép nem fog hinni neki. Isten erre jeleket és csodákat ígér, amellyel majd meggyőzi őket. (Kiv 4,1-9) Az izraeliták egy pillanatra elveszítik a bizalmukat a Vörös-tengernél, de a csodák alapján újra hisznek. A próféták arra hívják meg a népet, hogy Isten szabadító tetteire emlékezve ebben a kezdeti hitben találja meg a biztonságát, egyedül Jahve hatalmában bízson, és ne külső szövetségesektől, saját erejétől, gazdagságtól vagy evilági sikertől várja a fennmaradást. Ezért mondja Izajáson keresztül az Úr Ácház királynak a dávidi királyság végveszélye idején: „Ha nem hisztek, bizony nem maradtok fenn!” (Iz 7,9)³

Írások

A Zsoltárokból is gyakran szerepel együtt a hűség mint isteni magatartás, és a bizalom mint Isten hűséges irgalmára adandó emberi válasz. (Zsolt 26,1-3) A zsoltáros magasztalja az Urat mint pástort, aki legyőzi a gonosztól való félelmét. (Zsolt 23,4-6) Jób könyve olyan emberről ír, akinek a hitét keményen megpróbálja a szenvedés. A fogság utáni judaizmusban a Tóra növekvő értékelése miatt a hit egyre inkább a törvény iránti hűség, nem pedig az Istennel való személyes kapcsolat értelmében szerepel. Megmarad azonban a bizalom motívuma: „Aki hisz Istenben, figyel a parancsokra, s aki bízik Benne, meg nem fogatkozik.” (Sir 32,28)⁴

ÚJSZÖVETSÉG

Az újszövetségi szerzők a hitet elsősorban a meggyőzés és a meggyőződés dolgának tartották, talán a görög *πιστις* szó mögött álló retorikai hagyomány hatásának is köszönhetően, mégis nagyon sokféle értelemben szerepel náluk is.

Szinoptikus evangéliumok

A hit legtöbbször a gyógyítások és más csodás események elbeszélésekor szerepel, mint egyfajta erő, amely a csodákat lehetővé teszi. Jézus többször kijelenti: „Hited meggyógyított téged!” (Mk 5,34; Lk 7,50) A hit mégis bennfoglaltan Istenre irányul, és Jézus az, aki felkelti, kiváltja a hitet. Hívónek azt nevezik, aki elismeri Isten jelenlétét Jézus személyében, és aki elfogadja a Jézusban beköszöntő ország evangéliumát. (Mk 1,1) Az Atya kegyelmének tulajdonítják, ha valaki Jézust Messiásnak vagy Isten Fiának ismeri el. (Mt 16,17)⁵

A húsvét utáni közösség hite: az Apostolok Cselekedetei

Az apostolok csodái isteni jelek, amelyek az igehirdetést hitelesítik. (ApCsel 9,42) A hit egyre inkább a tanításra kezd vonatkozni. Ugyanakkor több a keresztény üzenet értelmi elfogadásánál. Hívővé az lesz, aki megtér, megkeresztelkedik, és csatlakozik a keresztény közösséghez, és kitart az apostolok tanításában. (ApCsel 4,32) A Jézus Krisztusban való hit az üdvösség szükséges feltétele. (ApCsel 4,12) Hasonlóan, a márki jézusi mondáshoz: „Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözülni fog; aki nem hisz, elkárhozik.” (Mk 16,16)⁶

Szent Pál

A hit nála is az üdvösség feltétele, mely hallásból fakad. (vö. Róm 10,17) A hit tartalma pedig az örömhír: hogy Jézus bűneinkért átadatott, és megigazulásunkért feltámadt. (vö. Róm 4,25) Ez a hit a hitvallással válik üdvöztető erejűvé: „ha tehát száddal vallod, hogy Jézus az Úr! És szívedben hiszed, hogy Isten feltámasztotta őt a halálból, üdvözülsz.” (Róm 10,9) A hit azonban Pálnál is több, mint értelmi aktus. A keresztény is bizalommal tekint előre, és hiszi azt, hogy Isten egykor feltámasztja őt Jézussal együtt. (2Kor 4,14) A hit végül engedelmisséget is jelent, amely cselekvő válasz Isten hűségére. Hiszen az 1Kor 13,3-ban beszél arról Pál, hogy a hit szeretet nélkül haszontalan. Helytelen tehát Szent Pál tanítását a „sola fides” értelmében félremagyarázni. A hit egy új létforma Pálnál, ami nem kevesebb, mint Krisztusban lét, mely a hívő személye és Krisztus személye közötti egyesülés a Szentlélek által.⁷

Szent János

Szent Jánosnál a hit Jézus befogadását, az ő személyének való megnyírást jelenti. „Akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek. Azoknak, akik hisznek nevében...” (Jn 1,12) A hit nála egy egész életet átfogó döntés, amely örök életre vezet. Nem állapot, hanem dinamikus folyamat. A hinni ige (*πιστευειν*) 107-szer szerepel a jánosi műben, míg a hit főnév (*πιστις*) csak egyszer, az 1Jn 5,4-ben. Pálnál ez az arány fordított 54:142 arányban. A jánosi hit

² Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

³ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

⁴ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

⁵ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

⁶ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

⁷ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

tartalma, hogy Jézus Krisztus az Isten Fia. Az a személyes egység, amely Jézussal a hitben fennáll, megakadályozza, hogy a hívő a bűn állapotában haljon meg (vö. Jn 8,24), felszabadít az ítélettől és a kárhozattól (vö. Jn 3,18; 5,24), és megadja az örökéletet (vö. Jn 3,15-16.36). Míg Pál előre tekint az üdvösségre a halál utáni életben, addig János azt tanítja, hogy az örök élet olyasvalami, ami már elkezdődött. Pl.: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van.” (Jn 6,54) János is hangsúlyozza, hogy a hit kegyelem, és Pálhoz hasonlóan szoros kapcsolatot von a hit és az ismerés között. Az ismeret nem objektív jellegű elméleti ismeret, hanem bensőséges, személyes kapcsolatban feltárulkozó ismeret. A hit ismerethez vezet (vö. Jn 4,39-42), de az ismeret is hithez (vö. Jn 16,30). A hitet nevezhetjük az ismeret új formájának is. A szinoptikusokhoz képest a csodákon alapuló hit nála csupán előzetes és elégtelen hit (vö. Jn 4,48; 6,26), alacsonyabb rendű annál, amely Jézus szavára hisz (vö. Jn 2,22;14,10-11). A látás alkalmat adhat a hitre, de Tamás hite, aki azért hitt, mert látott, kevésbé tökéletes, mint azoké, akik anélkül hisznek, hogy látnának (vö. Jn 20,29). A hit túllép a testi látáson, és egyfajta lelki látást hoz el (vö. Jn 1,14; 11,40; 14,8-9). Ha Pál a hit és a tettek szembeállítására volt hajlamos, hogy kimutassa, hogy pusztán a mózesi törvény teljesítése nem elegendő az üdvösséghez, akkor János éppen a kettő egységét hangsúlyozza: az ő parancsa az, hogy higgyünk fiának, Jézus Krisztusnak nevében, és szeressük egymást, amint megparancsolta nekünk (1Jn 3,23). „Azok megkérdezték: mit tegyünk, hogy Istennek tetsző dolgot cselekedjünk? Istennek tetsző cselekedet az, hogy higgyetek az ő küldöttjében.” (Jn 6,28-29)⁸

Zsidó levél

A hit ószövetségi hőseit magasztalja, akik reméltek Isten ígéreteinek teljesülésében annak ellenére, hogy nem látták azok beteljesülését azonnal. A hit tehát bizalomban való szilárd kitartást, állhatatosságot, béketűrést jelent (vö. Zsid 3,14; 10,36-39). A hit a Zsid 11,1 szerint: „Szilárd bizonyosság abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk.” A keresztényeknek a hitben Jézusról kell példát venniük, aki elviselte a kereszt gyötrelmeit, aki nem törődött a szégyennel, és végül felemeltetett az Isten jobbjára.⁹

Szent Jakab

Luther félreértésével szemben hangsúlyoznunk kell, hogy Jakab nem a tetteket és a hitet, hanem az eleven és a holt hitet állítja szembe. Ábrahámot hozza példának arra, hogy a hit is halott tettek nélkül (vö. Jak 2,26).¹⁰

3. Az Ószövetségi Szentírás különböző évszázadokból származó szerkesztői hagyományainak és a valláslélektan hitfejlődési szakaszainak egybecsengése.

A **Kr. e. X-VII. sz-ig a jahvista hagyomány** a pátriárkáknak szóló ígéreteket a dávidi királyságban látja beteljesedni. Itt az isteni ígérek feltétel nélkülsége nyilvánul ki épp úgy, mint az Ábrahámmal vagy a Noéval kötött szövetségkötés esetén. „Nagy néppé teszlek... általad nyer áldást a föld minden nemzetsége.” (Ter 12,1-3) Ezen Ábrahámnak tett ígérethez hasonlóan Isten Dáviddal és házával kötött szövetséget a Nátán-jövendölés így nyilvánítja ki 2Sám 7,15-16-ban: „De irgalmamat nem vonom meg tőle, amint elődödtől megvontam. Nem, házad és királyságod örökre fennmarad színem előtt, trónod örökre szilárd marad.” A jahvista hagyományban az Ábrahámnak tett ígéret nyomán kialakul egy egyetemes szemlélet, mely szerint Izrael üdvösséget szerez a népeknek. Izrael Istene az egész emberiség Istene. Az üdvösség Istene életközösségre akar lépni, az embert üdvösségre teremtette. A bűnt, az ember gyengeségét reálisan mutatja be (bűnbeesés, Káin-Ábel, vízözön, Babel), mégis optimista. A bűn nem tudja megakadályozni Isten üdvözítő tervének megvalósulását. A bűnbeesés után Isten ruhát ad az embernek, hogy megóvja kiszolgáltatottságában. Káinra a gyilkosság után egy jelet tesz, hogy senki ne merje bántani őt. A vízözön után megbocsát, és az élet új lehetőségét ajánlja a Noéval kötött szövetségben. A bábéli bűneset után pedig szövetséget köt Ábrahámmal. Jahve mindig újabb ígéreteket ad.

Az **elohista hagyomány a VIII. sz.** első felében keletkezett. Izraelnek itt már nincs őstörténete, történelme nem kapcsolódik az emberiség történelméhez. A nemzeti lét értelme foglalkoztatja, és azt abban találja meg, hogy különleges áldásban részesült, Istenhez tartozik, szent nép. A nemzetek Izraelre és pogányokra különülnek. Isten transzcendenciája hangsúlyozódik: távolsága Ábrahámtól és Mózesztől Isten, aki az égben lakik, és egészen más, mint az ember. Szívesen ecseteli a pátriárkák erkölcsi magasrendűségét szemben a jahvista hagyománnyal, ahol az életét féltő Ábrahám vagy Izsák jelenik meg. Központi szerepet kap az istenfélelem, ennek példája, amikor Mózes eltakarja arcát, mert fél Istenre tekinteni, és a népet istenfélelem fogja el a Sínai hegynél.

A **papi hagyomány a VI.-V.sz.** első feléig alakul ki. Ekkorra Izrael már túl van történelmének legnagyobb traumáján, a 70 éves babiloni fogságon. A Babiloni fogság idején, amikor elveszítették a templomukat, akkor került a kultikus tisztelet középpontjába a Tóra, és hamarosan kifejlődött egy írástudó réteg. A fogságból való hazatérés után 515-ben felszentelték az újjáépített, bár kevésbé dicsőséges Templomot, és újjá szervezték a vallási életet. A papi írásnak a célja

⁸ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

⁹ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

¹⁰ Vö. Bagyinszki Ágoston – Várnai Jakab: A kinyilatkoztatás és a hit, Sapientia, 2012, 71-80.

Izrael vallási intézményeinek legitimitást adni. Egyetemes érvényt ad pl. a szombatnak, visszavezetve azt Isten világrendet szabályozó akaratára. Főként a Sínai kultuszprogramnak tulajdonít jelentőséget. A korábban tisztán kegyelmi szövetség eszméjébe bevonja a szentség törvényében (Lev 17-26) a deuteronomista szövetség fogalmát, és az ember szentségére is hangsúlyt fektet: „Szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok.” (Lev 19,2) Központi fogalma a *kebod Jahve* (az Úr dicsősége) fogalmának. Az Úr dicsősége Jahve üdvözítő cselekedetének két formájában nyilvánul ki: 1. ahogyan a történelmet irányítja, 2. ahogyan Izrael kultikus rendjében megnyilvánul.

A **deuteronomista értelmezés Kr. e. IV. sz.** elején ölt végső formát. A babiloni fogság és a jeruzsálemi Templom lerombolásának okait keresi. Ez a katasztrófa ugyanis hitbeli krízist is jelentett a zsidóság számára. *Isten fokozatosan nevelte népének hitét. A honfoglalás idején a Seregek Uraként mutatkozott be, és a harcok Izrael is előszeretettel szólította ezen a néven Istenét. A korabeli pogány népek közti összeütközésben ugyanis jellemző volt, hogy a harcba magukkal vitték pogány bálványisteneiket, vagy pedig az istenség valamilyen szimbólumát. Ezt tették a zsidók is, és meg voltak győződve a pogány népek hiedelmeit átvéve, hogy aki a háborúban győz, annak az istene az igaz isten. A vesztes istene pedig hamis bálvány. Ezért kezdetben éretlen triumfalizmus töltötte el őket, a sokasodó győzelmek láttán. Gondoljunk csak Jerikó falainak leomlására. Óriási traumát jelentett, hogy amikor a filiszteusok elleni harcban elveszítik a frigyládát. A deuteronomista értelmezés szerint ennek oka Éli pap fiainak méltatlansága és a nép hitetlensége, bűnei, nem pedig Isten gyengesége. Ugyanezt a választ adja ez a hagyomány (főleg a deuteronomiumtól a Királyok 2. könyvéig terjedő írásokban) arra a kérdésre, hogy Izrael elbizakodottsága ellenére, miszerint Jahve nem hagyja el a Templomát, mely az Ő dicsőségének helye, hogyan pusztulhatott el mégis a jeruzsálemi Templom. A deuteronomista értelmezés szerint ez nem Jahve gyengeségét, hanem ígéreteihez való hűségét igazolja, hiszen Isten prófétái által már előre intette a népet a vakmerő bizakodástól: „Ne bízzatok hazug beszédekben, mondván: Az Úr temploma, az Úr temploma, az Úr temploma ez! Mert csak ha valóban megjobbítjátok a ti útaitokat és cselekedeteiteket; ha igazán ítélték az ember között és felebarátja között; [Ha] jövevényt, árvát és özvegyet meg nem nyomorgattok, és ezen a helyen ártatlan vért ki nem ontotok, és idegen istenek után sem jártok a magatok veszedelmére: Akkor lakozom veletek ezen a helyen...” (Jer 7,4-7) A Templom lerombolása a királyság bukása, tehát nem azt jelenti, hogy Marduk legyőzte Jahvét. A deuteronomista történeti mű a Jahvéhoz való hűség szempontjából ítéli meg Izrael történetét egészen Kánaán elfoglalásától. Kimutatja, hogy a nép újból és újból elpártolt Jahvétől, átvették a kánaániták szokásait, és később ingadoztak Jahve és Baalok között (Bírák kora). A királyság kora sem volt jobb, itt a felelősséget a királyokra hárítja. Izrael királyait kivétel nélkül elítéli a Jeruzsálemtől való kultikus elszakadás miatt (Bétel, Dán). A bételi szentélyt Jerobeám állította fel, ezért az izraeli királyok elmarasztalásának okaként az szerepel, hogy Jerobeám bűne miatt. Júda királyait vagy elmarasztalja, vagy fenntartásokkal dicséri, Dávidhoz hasonlítja (egyedül Hiskiját dicséri fenntartás nélkül). Az ideális király Dávid. Az egész mű egyetlen nagy bűnvallomás a nemzeti katasztrófa láttán: Izrael bűnös, Jahve büntetése jogos. Az engedelmisség-engedetlenség séma alapján értelmezi a történelmet. Mégis végeredményben egy biztatást közvetít, Jahve megemlékezik ígéretéről és szövetségéről. Megtérés esetén a fogságban lévő Izraelt összegyűjti és hazavezeti (MTörv 4,29-31; 30,1-10). Jahve Izrael istene marad, Izrael pedig Jahve népe. „Istened lesz, ha az Ő útjain jársz, megtartod parancsait...” (MTörv 26,17-19). Magában a Deuteronomiumban (Magyarul: Második Törvénykönyv) az első deuteronomisztikus feldolgozó réteg kiemeli a parancsok iránti engedelmisséget. Egy második deuteronomisztikus feldolgozó réteg viszont a szövetség teológiáját kegyelmi teológiává alakítja, amikor visszanyúl a pátériákai ígéretekre (Dt 4,31; 7,9; 9,1-8. 22-24; 30,6). Ez a feszültség tehát feloldhatatlan marad: Istennek vannak ígéretei, melyek feltétel nélküliek, bizonyos ígéretei viszont feltételekhez szabottak, de mindkét esetben feltétlenül beteljesednek. Egyszerre van szükség az aktív, cselekvő hitre és a passzív, Isten kegyelmi beavatkozására várakozó hitre.¹¹*

ÖSSZEFOGLALVA:

A **jahvista hagyományban** még az isteni ígérek feltétel nélkülsége nyilvánul ki, pl. „Nagy néppé teslek... általad nyer áldást a föld minden nemzetsége.” (Ter 12,1-3) A bűn nem tudja megakadályozni Isten üdvözítő tervének megvalósulását. A gyermeki ösbizalom kialakulásához nélkülözhetetlen a feltétel nélküli elfogadottság érzése. Ebben a korszakban az istenkép még erősen antropomorf jelleget ölt.

Az **elohista hagyományban** már Isten transzcendenciája hangsúlyozódik: távolsága Ábrahámától és Mózesétől. Isten, aki az égben lakik, és egészen más, mint az ember. Szívesen ecseteli a pátériák erkölcsi magasrendűségét szemben a jahvista hagyománnyal, ahol az életét féltő Ábrahám vagy Izsák jelenik meg. Központi szerepet kap az istenfélelem, ennek példája, amikor Mózes eltakarja arcát, mert fél Istenre tekinteni. A gyermekben Isten egészen más voltának és transzcendenciájának tudata, mint láttuk, csak néhány év múlva alakul ki.

A **papi hagyomány a VI-V.sz.** első feléig alakul ki. A papi írásnak a célja vallási intézményeknek legitimitást adni, pl. a szombatnak, visszavezetve azt Isten világrendet szabályozó akaratára. A korábban tisztán kegyelmi szövetség eszméjébe bevonja a szentség törvényében (Lev 17-26) a deuteronomista szövetség-fogalmát, és az ember szentségére is hangsúlyt fektet: „Szentek legyetek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok.” (Lev 19,2) A gyermekkori hitfejlődésnek még későbbi szakasza a szabálytudat és a vallási rítusok fontosságának kialakulása. Az erkölcsi jó és a rossz éles

¹¹ Vö. Rózsa Huba: Az Ószövetség keletkezése, Budapest, SZIT, 1986.

elkülönítése, és a szabálytalanság szigorú büntetése, akár a játékból való kizárással is, már inkább a kisiskolás kor jellemzője.

A **deuteronomista értelmezés** a babiloni fogság és a jeruzsálemi Templom lerombolásának okait keresi. Ez a katasztrófa ugyanis hitbeli krízist is jelentett a zsidóság számára, ami a serdülőkori krízishez is hasonlítható: miért engedte meg Isten a templom lerombolását és a nemzeti katasztrófát, ha Jeruzsálem az Ő választott helye, Izrael pedig az Ő választott népe. Miért pont azokat éri szenvedés, akik Istenhez tartoznak? Erre azt a választ találja a Szentlélek sugalmazására, hogy Isten bűneik miatt engedte meg ezt, sőt az Úr mindent megtett ennek megakadályozására, amikor jó előre meghirdette prófétái által, hogy ha meg nem tértek, elvesztek, de Izrael nem hallgatott rá. Isten ígéreteinek feltételhez kötöttsége jelenik meg itt már: „Istened lesz, ha az Ő útjain jársz, megtartod parancsait...” (MTörv 26,17-19). Az ember lélektani fejlődésében is természetes a teljesítményigény megjelenése, s az ehhez kapcsolódó elvárások. Sokan leegyszerűsítve beszélnek a helyes Istenképről, amikor Isten feltétel nélküli anyai szeretetét hangsúlyozzák anélkül, hogy Isten szent voltát kiemelnék. Egyesek odáig merészkednek, hogy az istenfélelmet, melyet a Biblia magasztal, valami negatívumnak tüntetik fel. Így az embert hitében kiskorúsítják. Természetesen az Istentől való félelem patológikus lehet, de az istenfélelem erénye nem Istentől való rettegés, hanem félelem attól, hogy „megbántom az engem szerető, szent Istent, s elszalasztom lehetőségemet, hogy az legyek vagy azzá formálódjak, akivé teremtettem.” A felnőtt ember gyerekes hitére jellemző, hogy a felelősségtől menekülve Isten feltétel nélküli szeretetére hivatkozva továbbra is halogatja azokat az életvezetési vagy erkölcsi döntéseket, melyeket neki, magának kellene megtennie.

Magában a Deuteronomiumban (Magyarul: Második Törvénykönyv) az **első deuteronomisztikus feldolgozó réteg** kiemeli a parancsok iránti engedelmisséget. Egy második **deuteronomisztikus feldolgozó réteg** viszont a szövetség teológiáját kegyelmi teológiává alakítja, amikor visszanyúl a páttriárkai ígéretekre (Dt 4,31; 7,9; 9,1-8. 22-24; 30,6). Ez a feszültség tehát feloldhatatlan marad: Istennek vannak ígéretei, melyek feltétel nélküliek, bizonyos ígéretei viszont feltételekhez szabottak, de mindkét esetben feltétlenül beteljesednek. Egyszerre van szükség az aktív, cselekvő hitre és a passzív, Isten kegyelmi beavatkozására várakozó hitre. Az érett hitű keresztény az, aki Isten szeretetének feltétel nélküli anyai vonását egyeztetni tudja Isten bizonyos áldásainak feltételekhez kötöttségével, azaz Isten apai vonásával.

4. A pogány eredetmítoszok és a bibliai teremtméshit közötti lényeges eltérés

A gyermeki mitikus hitvilág, mint a hitfejlődés primitív korszaka

A gyermeki mitikus hitvilág, mint a hitfejlődés primitív korszaka

Antoine Vergote: Valláslélektan, Párbeszéd Alapítvány, Budapest, 2006. című műve alapján mutatjuk be ezt a témakört, majd ennek fényében beszélünk a pogány eredetmítoszok és a bibliai teremtméshit közti lényeges eltérésről

A gyermek osztatlan módon és tudattalanul az emberiség kollektív valóságának minden lehetőségét magában hordozza. A gyermek tényleg gondol Istenre, de egészen különös módon, ahogyan a felnőttek sosem: naivan, nyíltan és antropomorf módon. Ha a nevelő nem figyel a gyermek szellemi világára és saját fogalmait erőlteti rá, melyek évszázadokon át munkálódtak ki, ezek a képek nem válhatnak számára az élő Istent közvetítő jelekké. (vö. 218. o.)

A gyermeki vallásosság fő jellemvonása 9 éves korig a szkepszis hiánya. Iliáger megfigyelte, hogy a vallásos beállítottság nagyon korán kialakul, már a 7. és 14. életév között; a politikai beállítottság ezzel szemben csak a 15. és 18. életév között ölt formát. A szociológus Wach azt mondja, hogy a felnőttek vallásos beállítottsága a legszorosabban összefügg azokkal a vallásos tapasztalatokkal, melyekre az emberek eredeti, mindenek előtt családi környezetükben tettek szert. (vö. 219. o.)

A család vallásos nevelése a gyermekeket mélyen meghatározza, mivel a család egyszerre előképe a vallásos kapcsolatoknak és a vallásos értékeknek is. A szülők vallásos cselekedetei és szavai beleszövődnek a gyermek érzelmi világába, mely azoknak közvetlen szimbolikus megjelenítője; másrészt pedig a család mint a biztonság és a tekintély forrása spontán módon hívja elő ezeknek egy vallásos világban történő kiszélesedését, hogy ezután abban gyökerezhessenek. Egy másik szociológusnak sikerült megállapítania, hogy a vallásos cselekedetek jelentőségét növeli a család részvétele, és egyidejűleg a családra is erős összetartó erővel hatnak a vallásos tevékenységek és ünnepek. Ez kitörölhetetlenül meghatározza számos felnőtt gyermekkori emlékeit, és kihat a vallásos hovatartozás érzésére is. A vallás és a család szimbiózisában a gyermek természetes vallásossága szabadon kifejlődhet, hiszen elemi szükséglete, hogy egy jól megalkotott, boldog, bizalmas és stabil világban éljen. A család és vallás együttesen kínálja számára azt a valóságot, amelyet magának kíván. Az a gyermek, aki nem tud hinni családjá vallásos világában, erős viharokkal teli érzelmi életre ítéltetett. 4 éves kora körül a gyermeknek nem okoz nehézséget, hogy Istenről képet alkosson. Ez vallásos érdeklődésének aranykora. Mesevilághoz hasonlóan éli át az „istenit” valóságát mint egy csodálatos birodalmat; s ez teljes mértékben elbűvöli őt. Az istenkép a szülők, mindenekelőtt az apa képe nyomán rajzolódik ki, keveredik is a szülőkről alkotott elképzeléssel. A gyermek világában Isten a szülőkhöz hasonló mindenható és mindentudó lény, s akár csak a szülőknek, neki is az a feladata, hogy a gyereket védje. Ez az istenkép egyszerre imaginárius és affektív. A családi odaadó ragaszkodás áttevéődik a szülőkről Istenre: a függőség, a bizalom, a védettség és a tisztelet érzésében. Az „istenit” átalakul az apai valóságba. Az 5-7 éves gyermek elkezd tudatosan különválasztani Istent és a szülőket. Ebben szerepet játszanak a csalódások is, mikor is rendre felfedezi a szülők korlátait. (vö. 220-221. o.)

Semmi sem befolyásolja mélyebben a gyermek vallásosságát, mint az az élmény, hogy a szülőkkel együtt az egészen más Isten elé léphet. Hogy mennyire megmozgatja a gyermeket az ember Isten előtti egyenlőségének közös megvallása, abban is megmutatkozik, hogy 4 vagy 5 éves kora körül elcsodálkozik azon, hogy apja vagy anyja a saját szüleit papának vagy mamának hívja: ezután az abszolút atya mitikus elképzelése darabokra hullik. Amint az apa Istenről való leválása megkezdődik, kialakul egyetemes istenképe: 6 éves korában lényegében Istent minden dolog teremtőjének tekint, aki betölti az univerzumot. Istent a jó hatalmaként gondolja el, aki örökös harcban áll az ördöggel. A gyermeki istenfogalom antropomorf, de 6 éves korától 11 éves koráig lépésről lépésre szellemivé válik. 6-7 éves kor körül még nagyon tárgyilagosan konkrét: Isten teraszos házban lakik, gondolja a virágait. Aztán 8-11 éves kor körül olyan embernek képzei el Istent, aki mégsem hasonlít a többi emberhez, hiszen az angyalok fölött trónol. 12 évesen felébred a szellemi istenfogalom, a lányok 60-70 %-ánál, a fiúk 40-50 %-ánál: Isten mindenütt ott van, láthatatlan, és nem lehet lerajzolni. Már a 6 éves gyermeket nyugtalanítja Isten láthatatlansága, de a 7 éveseknél ez a kérdés még égetőbbé válik, hiszen egy emberi realizmus alapján képzelik el Istent, ami alapjában véve előrelépés, ugyanis Isten itt már nem mesebeli figura, ahogy 3 és 6 éves kor között, hanem szoros kapcsolatban áll az emberrel és mindenek előtt az erkölcsi étellel, pl. figyeli az ember földi útjait. (vö. 222. o.)

Istent ugyanolyan reálisnak gondolja el, mint az őt körülvevő embereket, ugyanakkor látja a különbségeket is, hiszen Istent a túlvilágra helyezi. B. Mailhot kutatása szerint a 4 és 6 éves korú hittanos gyerekek 71 %-a Jézust papának, mamának, sőt gyereknek is képzei. Akit kértek, hogy Istent és Jézust rajzolják le, azoknak 92 %-a ugyanazt a személyt látja bennük. Istent gyermeknek tekintik, aki hasonlít hozzájuk, ugyanakkor mágikus erővel ruházzák fel. Védelmezi szüleit, és mint tökéletes lény, akinek a szülők csodálattal tartoznak, akit imádnak, és akit szolgálnak, a felnőttek világának középpontját alkotja. Ha azonban ezeknek a gyerekeknek Jézus fiatalemberként vagy felnőttként ábrázolják, már nem tekintik vallási alaknak. A magának kívánt mindenhatóságot az isteni gyermekre ruházza, ugyanakkor átviszi rá egész érzelmi nárcizmusát is. Az isteni gyermek ilyen infantilis kultusza csak akkor veszélyezteti a vallásos fejlődést, ha a gyermek affektív énközpontúságát fokozatosan nem javítja ki az „egészen más” értelmében. (vö. 223. o.)

Ha a gyermekeket abba a képzelt helyzetbe hozzuk, hogy jelen vannak, amikor Isten megjelenik az égő csipkebokorban, és Mózeszel azonosulnak, koruknak függvényében növekvő mértékben fejezik ki félelmet: az óvodában és az 1. osztályban 8 %-uk, a 2. osztályban 21 %-uk, a harmadikban 44%-uk, az ötödikben 70%-uk, a 6. osztályban 69%-uk. Az istenfélelem a transzcendencia érzékelésének képessége és a „tremendum” érzése a kor előrehaladtával egyre erősebb mértékben alakul ki. Egyre jobban látják, hogy Isten nem csak barátságos és jóakarátú lény, hanem mindenható és félelmet keltő úr is. 10-12 évesen például képesek a tűz szimbolikus értelmét megragadni, megértvén, hogy ha Mózes közeledett volna a tűzhöz, nem megégett volna, hanem Istent sértette volna meg, és ez nem fizikai, hanem erkölcsi büntetést vont volna maga után. Nagyon természetes kötelék egyesíti az egészen más iránti érzéket a félelem érzésével. A hívő Isten radikális másságának a tudatában van, melyet félelemmel fedezett fel, ugyanakkor mégis belé meri helyezni bizalmát. Téves azoknak a pszichológusoknak a hozzáállása, akik a vallásos félelemről csak elutasítóan tudnak beszélni. Keresztény iskolába járó fiatalok vallásossága Istennel kapcsolatban erősebb félelmet hordoz, ugyanakkor az Isten jóságára vonatkozó kérdésekre adott válaszaik is jóval magasabb pontértéket mutatnak. Árnyalatai vannak a félelemnek, gondoljunk csak a tiszteletre, a szörnyű ijedtségre, a meghatódottságra, a saját bűnösség felismerésére vagy a beteges szorongásra. A hívő ember egy egészséges félelem és a bizalom két pólusa közötti harmóniában él. Az Istenhez fűződő viszonyt sokáig a szülőkhöz fűződő érzelmi kapcsolatok is uralják. Az Istennel kapcsolatos függőség tisztán passzív magatartáshoz vezethet; a gondviselő Isten csak a javak elosztójaként és a biztonság garanciájaként jelenik meg. Az affektív és vallásos életben megjelenő eredeti egocentrikus magatartás véglegesen torzíthatja az Istenhez fűződő viszonyt, és az ateista kritika csíráját táplálhatja, ha a hitbeli fejlődés elakad. (vö. 224-225. o.)

Amit a gyermek még, mint vallásos igazságot elfogad, a felnőtt számára később vallásos infantilizmusnak tűnhet fel. És később úgy érezheti, hogy ettől a vallástól meg kell, hogy szabaduljon. Ugyanez az affektív és nárcisztikus énközpontúság a forrása a gyermeki vallásosság minden mágikus aspektusának is. A 6 éves gyermek meg van győződve arról, hogy a vétséget azonnal szerencsétlenség bünteti, pl. a menekülő tolvaj alatt leszakad a híd. Az immanens igazságosságnak ezt a hitét Piaget a gyermek animista elképzelésmódjával magyarázza. Olyan tulajdonságokat és célkitűzéseket tulajdonít a világnak, melyek hol a felnőttek, hol a gyerekek szolgálatában állnak. Az ilyen intencionális világképnek nincs közvetlenül vallásos jellege; a vallásos nevelésben részesült gyerekek azonban önkéntelenül összekapcsolják ezt az immanens igazságosságot Isten akaratával. Ezt az affektív készségét a gyermeki pszichének az istenhit megszólíthatja, de ez a készség az istenhitet el is torzíthatja. Az automatikus büntetés mágikus felfogása az évek során aztán eltűnik, 6 évesen 13%-ban, 7-8 évesen 73%-ban, 9-10 évesen 54%-ban, 11-12 évesen már csak 34%-ban van jelen. A nyugaton pubertáskorban eltűnik ez a hitképzet az emberek tudatából, sok ember tudattalanjában továbbra is munkálkodik. Félelmi állapotok vagy intenzív büntudatérzések tudattalanul feléleszthetők, s ezáltal gyakran mélyrehatóan befolyásolja a hívők istenképét. A felnőtteknél találkozunk ilyen vallásos formákkal, pszichopatológiai jelenségeként kell értékelnünk őket. A gyermekeknél azonban tisztán vallásos és mágikus elképzelések ártalmatlan keverékét jelentik, melyek a hit csökevényes formái. (vö. 226. o.)

A 9-12 éves gyerek Isten mindenhatóságát és jelenlétét egocentrikus nézőpontból látja; hisz az imádság mindenhatóságában, mivel Istennek az ő szolgálatában kell állnia. A kérő imádságok oksági hatásosságába vetett hit serdülőkor idején fokozatosan alábbhagy: 12-13 évesen a fiatalok 35%-a van meggyőződve az imádság hatásáról; a 14-

15 évesek 29%-a; a 16-17 évesek 19%-a. Meglepő, hogy ezután éppen a legidősebb megkérdezettek hisznek ezeknek az imádságoknak az időszerűségében. A kérő imádságok hatásosságába vetett hit csökkenése összefügg azzal a téves elképzeléssel is, hogy Istennek az ember szolgálatában kell állnia. Mivel imádságaik nem találtak meghallgatásra vagy válasz nélkül maradtak, ezért nem tudnak hinni benne. Ez kemény próbának teszi ki a hitet, és gyakran a hit elhalványulásához vezet. De ha a hívő győzelmesen kerül ki ebből a krízisből, hite megtisztulhat, és imádsága valódi vallásos értelmet nyerhet. A varázsló meg van győződve a varázsigék és a rítusok hatásosságáról. A mágia során azt hiszik az emberek, hogy az isteni erőt automatikusan meg tudják szerezni anélkül, hogy Istenhez az igazi hódolat aktusával kellene közelíteniük. A szentségekhez nem szabad mágikus módon közelíteni. Az egyes ember vagy népek vallásosságában azonban ténylegesen keveredik az isteni kegyelemért való alázatos könyörgés és a természet-immanens erő merész megszerzésének két ellentétes véglete között egy sor különböző magatartásforma. Amíg az ember nem ismeri fel Istennek az életerőkkel szembeni radikális másságát, a vallásos hitben mindig maradnak mágikus elképzelések. A legtöbb 8 éves gyerek automatikusan hatásosnak tekinti a szentségeket, mintha hatásukat az egyének beállítottságától függetlenül fejtené ki. A 11. életévtől megindul a szentségi vallásgyakorlat tisztulása, de még a 14 éveseknél sem tűnik el minden mágikus elképzelés. A jelekbe és a rítusokba vetett mágikus hit a gyermeki vallásosság szocializálódásának első jele is, hiszen a rítusok és jelek részei a társadalom életének. A fiúk kultikus érzékükben fogékonyabbak az intézményes valóságokra. A rítus számukra olyan eszköz, amit valamihez fel lehet használni. Figyelmüket arra fordítják, hogy mi a teendő. 7 éves korukban megjelenik formalizmusuk. Pontos tudást akarnak szerezni a kultikus tárgyak szemiotikai funkciójáról, és ismerni kívánják azok játékszabályait. Ébredező erkölcsi tudatuk különös kötelességjelleggel ad a ritualizmusnak: ha valaki nem figyel meg alaposan az intézményes szabályokat, bűnt vagy szentségtörést követ el. 10-11 évesen egyre jobban ráébrednek bűnösségükre és fontosnak tartják a megtisztulási rítust, ha közelebb lépnek a Szenthez (pl. szentelt víz). A lányok nem tulajdonítanak ilyen nagy jelentőséget a rituális tetteknek és tárgyakkal. Ezek csak annyiban kötik le figyelmüket, amennyiben az Istennel való személyes találkozáshoz vezetnek. 8-10 éves kor között az isteni jelenlét egyre jobban megszemélyesítődik számukra, és Krisztus jelenlétévé válik. A rítusok és tárgyak szimbolikus jelentősége ragadja meg őket. Nem annyira maguk a rituális tettek. A rítus imádatukat fejezi ki, Isten pedig áldásával válaszol rájuk. Ez a különbség azzal függ össze, hogy a fiúk és a lányok másképp érzékelik Istent. A fiúk istene törvényadó, ezért ők jobban ügyelnek arra, mit kíván tőlük Isten, mint arra, mit jelent nekik. A fiúk Istene transzcendens úr, a lányok Istene viszont a szeretet istene, aki gyengéd találkozásban ajándékozza oda magát. Isten akaratánál jobban szólítja meg őket az, amit Isten számukra jelent. A szenteltvizet bűntudattól mentesen használják, nem az Istennel való találkozás feltételeként, hanem szimbólumaként élik meg. Amennyiben erősebben hatott az Ödipusz-komplexus a fiúkra, annyival inkább kell a bűntudattal küzdeniük. Az apával azonosulnak, és ezért fogékonyabbak a törvény iránt, és inkább a tettek kötik le őket. Vallásuk közösségi jele a szabályok és intézményes jelek átvételében nyilvánul meg. Kifejezetten törvényorientált lelkiség jellemzi őket. A jel autonóm valósággá válik, mely magától kifejti vallásos hatását. A lányokat ezzel szemben inkább apjuk csodálatos, lenyűgöző lényé mozgatja meg. Vallásuk ezért misztikusabb, s kevésbé vannak alávetve a rítusok mágikus szorításának. De könnyen félreismerik Istent, az egészen más transzcendenciáját. Mivel a törvény által meghatározott lelkiség bizonyos mértékig hiányos, ezért a közösségi, intézményes vallásba való betagozódást nem tudja oly mértékben elősegíteni. Felületesek azok a valláspszichológusok, akik az Istennel való személyes kapcsolatot a vallásos intézményekkel szembeállítva annak rovására akarják hangsúlyozni. (vö. 227-230.o.)

A pogány eredetmítoszok és a bibliai teremtményhit közötti lényeges eltérés

Nagyon súlyos csúsztatás, amikor a Szentírás teremtés-elbeszéléseit az ókori eredetmítoszokkal egy lapon említik pl. a középkor irodalomkönyvek, ugyanis a Biblia nem tesz mást, mint demitizál, vagyis megfosztja isteni mitikus jelentőségétől a teremtményeket, ugyanakkor megjelöli azoknak igazi méltóságát. A mítoszokban folyton keletkező istenekről van szó, és folyton keletkező, meghaló és újjászülető istenekről van szó egy véget nem érő ciklikus világfolyamatban, ahol az őskáoszról vagy istenek nászából, esetleg elhaló istenek testéből keletkeztetik a világot. A Szentírás pedig semmiből való teremtésről beszél. A mítoszokat politeizmus, a Bibliát az egyetlen Isten imádása jellemzi. A mítoszok időszemlélete ciklikus, a Szentírásé lineáris, vagyis az emberi történelem nem egy értelmetlen körforgás, amely a fejlődés után mindig ugyanarra a nullpontra hullik vissza, hanem célja és értelme: hogy Isten, a mi Atyánk, Krisztusban összefoglaljon mindent, ami a mennyben és a földön van. A mítoszok istenei közönségesek, immanensek és nevetségesen ember formájúak, szeszélyesek, sértődősek, olykor kegyetlenek vagy paráznák. A Szentírásban önmagát kinyilatkoztató, élő Isten fenséges, transzcendens (világ feletti), szent, irgalmas, hűséges. A mítoszok isteneiben nem lehet bízni, a mítoszok embere (és ez sok pogány vallásra is igaz) vallásosságának célja nem az istenekkel való személyes kapcsolat, mint a kereszténységben, hanem kijátszani az istenek szeszélyét. Ezekben a vallásokban az uralkodó alapérzés a félelem és nem a bizalom, illetve ráhagyatkozás. A vallás célja nem az Istennek való alávetettség, hanem az istenek befolyásolása különböző kultuszokkal. Pl. ha el akarták kerülni a terméketlenség csapását, vagy azt, hogy a Napisten kiszáradjon a vetéseiket, akkor eljátszották azt, amit mitikus elképzeléseik szerint az istenek tettek a történelem előtti ősidőkben, és ezzel akarták bebiztosítani az ő jóindulatukat és áldásukat. Szélsőséges esetekben előfordult, hogy pl. kultikus prostitúcióval játszották le az istenek nászát.

A mai ember életérzése is egyre inkább a félelem, aminek többek között, de mégis talán a legfőbb oka, hogy vallásossága visszasüllyedt a tisztult vallást, a kereszténységet megelőző pogány primitív formákba. A felnőtt ember gyerekes hitének jegyeit mutatja. A New Age vallásossága igazából panteista (ami annyit jelent, hogy minden isten, vagyis a bolygóknak és különösképpen az emberi tudatnak isteni jelentőséget tulajdonít). Ez a vallás valójában hétköznapi szorongássá válik, mert az ember ahelyett, hogy elfogadná teremtményi korlátait, és hinne abban, hogy nem kell mindenhatóvá válnia, szabad kicsinek lennie, mert van egy mindenható Atyja (aki szereti őt), ő maga próbál meg különböző meditatív és egyéb technikákkal mindenhatóvá válni, saját korlátait meghaladni.

A Szentírásnak a fő szerzője az Isten, a társ szerzője az ember. A sugalmazó Szentlélek gondoskodik arról, hogy Isten kinyilatkoztatott üzenetét tévedhetetlenül adja át az emberi szerző közvetítésével. A Szentírásban Isten csak hit és erkölcs dolgában kívánt tévedhetetlen lenni, s a kutató elmére bízta a természettudományos vagy történeti kérdések hitelességének vizsgálatát. Isten alázattal elfogadta, hogy az emberi szerző saját szókincsének szegénységével, saját korának természettudományos és történelmi ismeretei, vélekedései alapján – melyek tévedéseket is tartalmazhatnak – fejezze ki a kinyilatkoztatott üzenetet. Arról azonban gondoskodott sugalmazó tevékenységén keresztül, hogy ne csak a kinyilatkoztatott üzenet, hanem a kifejezés mód is kinyilatkoztatás legyen, azaz az üzenet tartalmát Istennel konzensenként kifejező, mely pontos és kiválóan megfelelő. Például a korabeli legmodernebb „tudományos” ismeret alapján a szent szerző a mítoszokban is használt Babiloni (Ptolemaioszi) világképet használja fel a tévedhetetlen üzenet átadására. Eszerint a szép kék egünk egy szilárd boltozat, melyet az Isten kifeszített, hogy szétválassza a vizeket, melyek a boltozat alatt és a boltozat felett vannak. Nyilván ez egy természettudományos tévedés, hisz’ az égbolt nem szilárd, de Isten, mint mondtam, nem is kíván természettudományos igazságokat közölni velünk a Biblián keresztül, sőt nagyon sokat árthat a kereszténységnek, aki a Szentírásból akar ilyen ismereteket vagy egyéb titkos tudást kiolvasni. Ugyanakkor (talán) nem mondhatta volna el zseniálisabban a mítoszok világképétől megnyomorított korabeli keleti embernek (aki félt attól, hogy egyszer az istenek megsértődnek, s akkor a boltozat alatti és boltozat feletti vizek összecsapnak, s elpusztul az élet az egész Földön), hogy nincsenek istenek, akiknek kiszolgáltatott játékszerei vagyunk. Hogy egyetlen Isten van, Aki Mindenható Atyánk, s aki szilárdan tartja az eget, s megőrzi az életnek a feltételeit a Földön, s nem engedi összecsapni a vizeket felettünk. Semmi nem történhet az Ő ellenőrzése nélkül. Gyönyörűen fejezi ki, hogy a létnek atyai jellege van. A mítoszok embere istenítette a Napot és az égtesteket is. A Szent Szerzőn keresztül a Szentlélek fenséges egyszerűséggel mondja el, hogy Isten megteremtette a nagyobbik világítót (Nap) és a kisebbik világítót (Hold) és a csillagokat, s az égboltra helyezte (vö. Ter 1,16). Ezek tehát nem istenek, hanem teremtmények, melyeknek pályáját Isten, az egyetlen Úr szabja meg. Szinte megmosolyogtatón kedves a leírás, ahogy ezeket a sokszor rettegett, megszemélyesített, istenített erőket az Úr, mint egy-egy karácsonyfaágót felakasztgatja az égboltra. Aki ezek után felrója, hogy a Biblia nevetséges, mert a természettudomány már régen tudja, hogy a nevezett kisebbik világító, vagyis a Hold nem is világít, csak a Nap fényét tükrözi vissza, az úgy gondolom, saját magát jellemzi, vagy pedig ellenséges szándékú, s nem ért semmit az Isten stílusából, alázatából. Isten elviseli a kifejezés mód gyengeségét, sőt ez által még kiválóbban fejezi ki nagyságát.

TANÚSÁG:

Egy kisgyermeknek hiába beszélünk elvont fogalmakkal az Istenről egy bizonyos életkor alatt, ha nem emberként ábrázoljuk, vagy kisgyermekként, akkor nem tudja valóságként kezelni, vagy a saját gyermeki világán kívülre helyezi. Alkalmazkodnunk kell tehát a hitfejlődés fázisaihoz, és az evangéliumi üzenetet mindig a befogadó helyzetére kell dekódolni. A gyermek egy mágikus hitvilágban él, úgy gondolja, hogy olykor elég valamire gondolnia, és az már meg is történik. Egy bizonyos életkor után a gyermek ritualizmusa is egyfajta mágikus jelleget ölt, a szertartások pontos elismétlődésétől automatikus hatást vár. Ha a vallástörténetet tekintjük, akkor ez a hitvilág a mítoszok emberére volt jellemző. Ha az Ószövetség a hitnek egyfajta serdülőkorát jelenti, mint hogy tiltakozik az emberformájú, kicsinyes, szeszélyes istenek ellen, és egy igaz Istent keres, akkor az Újszövetség jelenti a tisztult vallást, az érett hitet, ahol minden Isten szeretetéből fakad, és ahol az érdeknélküliség és Isten dicsősége a cél. Ha egyháztörténeti vonatkozásban tekintjük az eddigi történelmünket, akkor a középkor széles tömegeire a gyermeki hit szabálytudata és ritualizmusa, továbbá tekintélyelvű engedelmissége volt jellemző, az újkori emberre a serdülő lázadása. Végül, ha a mai társadalom korlélektanát vizsgáljuk, akkor meg kell állapítanunk, hogy a felnőtt ember gyerekes hitére vonatkozó visszalépés jegyeit mutatja, amikor is kezd újra visszasüllyedni az emberiség primitívebb vallási formáihoz, pl. a mítoszok világához, aminek számos jegye felismerhető a New Age irodalmában.

Minden párhuzam, amit eddig vontunk, természetesen erőltetett és pontatlan, de bizonyos hasonlóság nyomai megfigyelhetők. Természetesen nem szabad naív optimizmussal tekinteni pl. a szellemtörténetre, vagy kijelenteni, hogy az újkori ember hit-tudata magasabb szintű lenne a középkorinál. Inkább azt látjuk, hogy minden korszakkal és minden egyes születő személlyel újra kezdődik a szabadság drámája, a bűn és a kegyelem története, úgyhogy az egyes történelmi korokban, vagy egyes emberek életében nemcsak fejlődés, hanem nagy hitbeli visszaesések vagy hitehagyások is megfigyelhetők, bár természetesen az emberiség kollektív tudatában felhalmozódott hittapasztalat egyre gazdagabb kincsestárként áll rendelkezésére annak, aki annak legtisztább forrásaiból meríteni akar. Jézus is megígérte az Egyháznak, hogy „a Szentlélek elvezet titeket a teljes igazságra.” (Jn 16,13) Az Egyházon belül élő ember ezért komoly előnyökkel rendelkezik: a tiszta forrásnál élhet egy zavart hitű vallási dekadenciában élő Európai társadalom közepette. A mai ember alapérzése a személyes Istenbe vetett bizalom helyett egyfajta félelem, és a görcsös törekvés személytelen energiák által uralni és befolyásolni az istenit, amelyhez a New Age, vagy keletről behozott és összekotyvasztott valláspótlékok próbálnak különböző, olykor a mágikus technikákat nyújtani. Óriási különbség van ugyanakkor a gyermeki hit mágikus jellege és a tényleges mágia között. A gyermeknél ugyanis csak arról van szó, hogy visszamarad egy ideig valami az első hónapok onnipotencia-élményéből, amikor átélte, hogy elég csak rágondolnia a tápláló anyatejre, és a világ máris körülötte forog, és jó indulattal fordul hozzá a gondoskodó édesanya által. A gyermeknél, mint irtuk, ez egy szükséges tapasztalat ahhoz, hogy kialakuljon benne az ösbizalom és az Istenbe vetett bizalom. A hitnek tehát egy átmeneti és pozitív fejlődési szakaszát jelenti. A korunkban elharapózódó mágia és okkultizmus viszont a hitfejlődésnek semmiféle pozitív elemét nem hordozza, hanem mérhetetlenül veszélyes, romboló, és a működő mágia démoni befolyásoltságot és pszichés zavarokat létrehozó vallási elfajulás.

5. Ábrahám hite és a pogány emberáldozatok közti lényegi különbség – Ter 22.

Mint a korábbiakban írtam, újra jelzem a lényegi különbséget a pogány vallások és a zsidó-keresztény kinyilatkoztatás között. Ábrahám történetében egy pogány eszmétől szabadul meg Izrael, miközben Ábrahám megérti, hogy Isten gyűlöli az emberáldozatot, s nem a fiát, hanem a fiához fűződő ragaszkodását kell feláldoznia egy totális önátadás érdekében. Ennek során Isten rendkívüli áldását, soha nem sejtett életteljességet tapasztal meg későbbi, hitben leélt életében, s tőle születik a Messiás, Jézus Krisztus, akiben a föld minden népe áldott lesz.

6. Illés próféta hitének alakulása: az Istent szolgálatunkba állító hittől az istenszolgálatig – 1Kir 18-19.

Illés hite és istenképe is egyre tisztul, ahogy belebocsátkozik az Istennel való kapcsolatba. Kezdetben saját személyiségén keresztül látja az Istent. Egyfajta megalomániás megközelítéssel kirendeli a Baal-prófétákat a Kármel hegyére, és Isten ítéletre hívja ki őket. Mindenki készítse el áldozati adományát, s amelyik Isten tüzet bocsát le az égből, s elemésztí az adományokat, az az igazi Isten. A Baal-próféták elkezdik szölongatni istenüket, de az nem válaszol, mire Illés gúnyolódni kezd, hogy talán nem hallja, mert elment a félreeső helyre. Erre a Baal-próféták még vadabbul kiáltoznak, s véresre vagdossák magukat, hátha így befolyásolhatják az istenséget, de semmi eredmény. Erre Illás egy színpadias jelenetet rendez, melynek során az ő áldozati adományait körülárlkoltatja, s annyi vízzel zúdítatja le, hogy megtelnek az árkok, mire felkiált Istenhez, hogy tudja meg mindenki, hogy van Isten Izraelben és Illés az ő prófétája. Nem lehet nem érezni ebben egy hataloméhes, hiú ember törekvését, aki mégis valami gyermeki egyszerűséggel tud bízni az Istenben. (vö. a gyermeki omnipotentia-ról írottakat fent) S ami döbbenetes: Isten tüzet bocsát le az égből, Illés áldozatára. Elfogadja ezt az emberileg tökéletesnek aligha mondható áldozati adományt. Ez nagyon reménykeltő számunkra. Isten nem azonnali tökéletességet, hanem hitelességet vár tőlünk, hogy saját szintünkön elvárható bizalmat fejezzünk ki iránta. Isten mérhetetlen alázata, hogy alkalmazkodik, s olykor belemegy a játékba, hogy az általunk szabott keretek között nyilvánuljon meg, de nem hagy meg bennünket a hitnek egy primitív szintjén, hanem belebocsátkozik a velünk való kapcsolatba ezer módon, sokszor életeseményeken keresztül. Ez történt Illés esetében is. A következő négy szakaszon keresztül vezette Illést egy tisztultabb Istentapasztalatra:

1. Istent „belekényszeríti”, hogy az általa megszabott keretek közt nyilatkozzon meg.

2. Isten nevében lemészároltatja a Baal-prófétákat: Amikor Illés látja, hogy Isten elfogadta áldozatát, megszádúl hatalmától, s túllépve jogosultságát, s kivetkőzve emberségéből lemészároltatja a Baal-prófétákat.

3. Jezabel halálra keresteti – mély csalódás, depresszió. Ezután a királyné halálra keresteti, s hirtelen összetörik a hetyke próféta. Elbujdosik a pusztába, ahol éhségtől elgyötörtlen lefekszik egy bokor alá, s nem akar továbbmenni, meg akar halni. Csalódva Istenben azt kéri, hogy inkább vegye el életét. Valójában ekkor válik prófétává, amikor már nem a saját dicsősége miatt, hanem minden emberi szenvedést vállalva továbbfolytatja küldetését.

4. „A tüzet enyhe szellő kísérte.” (1Kir 19,12) Ezen a mélyponton nyúl utána Isten, s egy barlang hasadékába rejtve őt kinyilatkoztatja magát neki. Megérti, hogy Isten nem a hegyeket tépő földrengés hatalmában jön el, hanem az enyhe szellő susogásának szelídségében.

7. Mózes hitfejlődésének háromszor 40 éve – Kivonulás könyve

Három féle hívő típus van. Az egyik a „pióca hívő”, aki azért jön Istenhez és a közösségbe, hogy kapjon. A másik a „szimbióta hívő”, aki már adni is kész, de csak addig és nagyjából olyan mértékben, amíg, s amilyen mértékben kap is. Ennek az embernek a hite még nem teherbíró, az első komolyabb próbatételnél felmondja a szolgálatot. Ezért hullik ma szét sok házasság, mert nem agapé szeretetre építenek, s nem a szövetségi házasság eszményét követik, hanem a szerződésre épülő házasság modelljét. A szövetségi modell azt jelenti, hogy mindkét fél (férfi-nő, Isten-ember) elköteleződik, hogy minden körülmények között mindent megtesz a másikért és a szövetségi kapcsolatért, s nemcsak a másik hűsége esetén, vagy a másik erőráfordítása mértékében, hanem feltételeket nem szabó szeretettel. A Mózesrel és népével kötött Sínai szövetségnek is van ilyen agapé jellege, ezért Mózes csak akkor lesz alkalmas arra, hogy népének szabadítójává váljon, amikor megérlelődik, s letisztul hite, ami hosszú évtizedekbe kerül. Életének háromszor 40 éve jelzi hitfejlődésének mérföldköveit.

1. Első 40 év: a Fáraó palotájában – eszmények – a pióca: Mózes élete már gyerekkorában veszélyeztetett volt. Isten megkönyörül rajta, s kihúzza őt a vízből a Fáraó leánya. A neve is erre az isteni kiválasztásra utal, aki sokszor a gyengéket és halálra szántakat választja ki, hogy megszégyenítse az erőseket. 40 évig a Fáraó palotájában rejtí el Isten, ahol magába szívja korának műveltségét. Ezek után az öntudatos férfiú úgy gondolja, hogy meglátogatja véreit, akiket rabszolgaként sanyargatnak az egyiptomiak. Annyira felháborodik az igazságtalan bánásmódon, hogy önjelölt szabadítóként leüti az egyiptomi tisztségviselőt. Az ifjúkor heve azonban még nem eszi őt alkalmassá, hogy igazi népvezér legyen. Azt gondolja, hogy a felhalmozott tudás és a

lelkes elszántság elég lesz, s majd követni fogják a héberek, mert örülhetnek, hogy egy ilyen nagyszerű ember érkezett hozzájuk, odahagyva a Fáraó Palotájának kényelmét értük, és saját gyökereinek, identitásának megtalálásaért, hisz' azt sem igazán tudja, hogy Ő most zsidó vagy egyiptomi. Óriási csalódás számára, amikor honfitársai nem esnek hasra tőle, sőt hálátlanul beáruhlják, s ujjal mutogatnak rá, hogy Ő volt az, aki leütötte az egyiptomit. Ezek után megutálja fajtáját, s Midián pusztájába menekül. Könnyű „megölni” az egyiptomit, s követni a szirének hangját, akik minimális áron ígérnek boldogságot.

2. Második 40 év: Midián pusztájában – identitás zavar – a szimbióta: Midián pusztájába érve „leült egy kútnál”. (Kiv 2,15) Mózes nagyon „leült”. Egy kiábrándult, depressziós életszakasz következik. Már lemondott eszményeiről, gyökereiről, s beleszürkül a mezőnybe. Álmaival együtt, hogy egyszer mint népének szabadítóját márványszoborból faragják ki, élve temeti el önmagát. 40 évig egy pogány birkapásztornak a juhait őrzi, s egy pogány nőt, Jetró lányát veszi el feleségül. Első fiát is életérzését kifejezően nevezi el Gersomnak, vagyis „idegen vagyok, idegen földön”. Nem vár sokat már se Jetrótól, se Istentől, csak hogy hagyják békén és élhesse a hétköznapi életét. Megteszi kötelességét, csak Isten ne nagyon szóljon bele az életébe. Korrekt, de hűvös viszonyt alakít ki az emberekkel és Istennel egészen addig a napig, amíg kicsit a megszokott vörös gránit területen túlra „ahar amidbar”, vagyis a pusztán túlra nem merészkedik juhaival, s ott az égő csipkebokor előtt Isten át nem izzítja ki nem alvó tüzével a 80 éves kis öregembert. A hétköznapi kötelességek vállalása felkészíthet minket is a nagy küldetésre, ha nem tesz hétköznapivá vagy középszerűvé, de megszabadít minket a „különb lét” érzetének kísértésétől. Mózes megtisztul, s amikor már egy porosodó könyvnek tűnik az élete, akkor az Örökkévaló leveszi ezt a könyvet a polcra, lefújja róla a port, s kezébe veszi, hogy olvasson belőle az egész emberiség. Jahve leszereli Mózes kifogásait, melyek a kisebbségi érzése miatt jelentkező dadogásából, megszokott szürke, de kényelmes életéhez való ragaszkodásából, s kedvetlenségéből fakadtak.

3. Harmadik 40 év: Mózes a szabadító – életcél – agapé hívó: Miután Isten felülmúlja csalódásból és kudarcból fakadó félelmeit, felruházva Őt szócsovéval és testvérrel, Áronnal, valamint pásztorbotjában, vagyis múltjában rejlő erejének tudatával elindul a Fáraóhoz. Kezdetben tud bízni Isten lefegyverző csodái miatt, de amikor a komolyabb próbatételek jönnek, akkor ő is kételkedni kezd, ezért nem juthat be később az Ígért Földjére. Még sokszor visszacsúszik a szimbióta hit szintjére, különösen akkor, amikor lázadnak ellene újra és újra, hogy „azért hoztál ki a pusztába, hogy elveszejts bennünket.” (vö. Kiv 17,3) Megelégedik a mennyből hullatott kenyeret, s visszakíváncoznak a húsfazekak mellé. Ezen a ponton először Mózes le akarja rázni magáról ezt a népet, szívesen látná, ahogy Isten megbünteti őket, s otthagyja őket a pusztában, de ezen az újabb depressziós szakaszon és mély csalódáson átjutva eljut arra a szintre a szeretetben és a hűségben, hogy már nem magát félti, sőt népét is felvállalja Isten előtt. Pedig már Isten is megelégedte ezt a népet, mert aranyborjút öntöttek, amíg Mózes Istennel beszélt, s egy „puccsot” csináltak ellene. Le akarták váltani az Ő szolgáját. Félelmetesen gyönyörű Mózes hitének mélysége, aki ebben a helyzetben, amikor hátba szúrták, s amikor Isten is óriási ajánlatot tesz neki: „Látom, hogy keménnyakú nép ez, engedd, hadd gyúljon fel haragom ellenük, hadd töröljem el őket és téged teszek nagy néppé.” (Kiv 32,10), nem kapván kap az alkalmon, hanem így könyörög a népért: „Nézd, a nép nagy bűnt követett el és aranyból csinált magának istent. Mégis bocsásd meg vétékét... ha nem, akkor törölj ki engem a könyvedből, melyet írtál.” (Kiv 32,32). Mózes nem a bőrét menti, hanem annyira megszerette ezt a „koszos” népet, hogy nem akar már nélkülük továbbmenni az Ígért Földjére, sőt magára vállalja a nép bűneinek súlyát. Istent ez a szeretet „lefegyverzi”, s tovább vezeti a népét, bár a bűnösöket megbünteti.

8. A jánosi hit Jn 20,1-10

Szent János evangélista fogalmazza meg talán a legzseniálisabban, s legmélyebben a hit fokozatait. Nála a hit Jézusnak, az Isten Fiának befogadását jelenti. (Akik Krisztust) „befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek. Azoknak, akik hisznek nevében.” (Jn1,10-12) Ez a hit hatalom, istenivé átformáló, halálból feltámasztó erő, mert egy személy azzá válik, amit/akit értékel. A vallásos hit csak egy lehetséges variánsa a hitnek, mindenki legalapvetőbb személyi tevékenysége a hit. A hit tulajdonképpen értékelés. Hiszek abban, hogy amit értékelek, az engem boldoggá fog tenni. „Az ember személy, aki öntudatosan éli saját létét. Az ember maga alkotja meg szellemi világát az értékekből, amelyek felé megnyílik. Az embernek kisebb-nagyobb igényei között kimagasló igénye van egyéni és közösségi életében a korlátok nélkül kielégítő, békét adó értékekre. Keresés közben, vagy hirtelenül megjelennek előtte olyan értékek, amelyekről szubjektív bizonyossága van, hogy ezek őt boldoggá teszik, ezért érdemes élni, az ezzel való foglalkozás lesz életalkotása. Ez lehet egy lány a fiú számára, lehetett valami világnézet a múltban, vagy lehet Jézus Krisztus, akit Legfőbb Értékként fog fel. A kincs akkor lesz a mienk, ha befogadjuk személyünk közepébe. Az értéket befogadó embernek nincs objektív bizonyítéka arról, hogy ténylegesen igaz érték-e az általa értékelt valóság, sem szerelem, sem világnézet, sem vallás esetében. Minden esetben az értéket szubjektív bizonyossággal ragadja meg a hitben, amit a jövő vagy igazol, vagy cáfol. A hit minden ember legalapvetőbb személyes tevékenysége. Az ember életében a hittel felfogott érték fokozatosan bontja ki hatását, és az vagy kibontakoztatja, vagy tönkreteszi, aszerint, hogy

igazi vagy látszatérték.”¹² A hit tehát hatalom. Embert és világot átformáló hatalom. Nem mindegy, miben hiszünk? Mi mit teszünk életünk központi értékévé? Miért élünk? Az formál majd minket. Aki egy önző, bűnös életvitelben hisz, azt ez a hittal felfogott látszatérték tönkreteszi, eltorzítja. Aki Jézus Krisztusban hisz, és életének központi értéke Jézus Krisztus személye, annak van egyedül üdvössége, csak annak az életnek lesz a végkifejlete az Isteni életben való részesedés és egy határtalan kibontakozás, aki (akár öntudatlanul is) mindennél jobban erre az értékre, az istengyermeki életre, a személyes Istenben, a Szeretetben kibontakozó életre vágyik és törekszik. Egyedül a Jézus Krisztusba vetett hitnek van testünket-lelkünket teljesen széppé átformáló, halálból feltámasztó ereje.

Szent János evangéliumának 20. fejezetében a húsvéti eseményekkel kapcsolatban jelennek meg a hitnek különböző fokozatai. A hit nála egyfajta belső látás. Tamásnak a hite, aki látja a Feltámadott Testét, alacsonyabb rendű annál a hitnél, amely úgy hisz, hogy nem lát egyértelmű igazoló jeleket. Ez a belső látás magasabb rendű annál a hitnél, mely a szinoptikusoknál egyfajta csodákat lehetővé tevő hit („(Tamás) hittél, mert láttál. Boldogok, aki nem látnak, mégis hisznek” Jn 20,29). Ez a hit érdek nélküli, mély szeretet Jézus Krisztus iránt, mely nem rendül meg akkor sem, amikor emberileg nézve Krisztushoz tartozni nem előnynek, hanem hátránynak tűnik. Ilyen Szűz Mária hite. Az istállóban, barmok közt fekvő Krisztus, de a keresztre feszített felismerhetetlenségig összevert, halálra gyötört Krisztus mellett sem rendül meg a hite Isten ígéretében (melyet Gábor angyal által tárt fel számára), hogy az Úr Neki adja atyjának, Dávidnak trónját és uralkodni fog mindörökké. Mária az egyetlen, aki hitének mécsese a kereszttel sem hunyt ki, hanem tudta látni, imádni a barmok közt fekvő Kisgyermekben és a Keresztrefeszítettben az Örökké Élő Istent. Ő az egyetlen, aki mindvégig hitt Fia szavaiban, aki megígérte, hogy „az Emberfiát megölik, de harmadnapra feltámad.” (Mk 8,31) Az Ő hitében kezdődik, születik az Egyház. Az Egyház következő élő hitű tagjait a kereszttel pedig ott láthatjuk a jobb latorban, majd a kivégzést levezénylő pogány, római századosban. Csak ezek után, a húsvéti hajnalon nyílik meg a szíve a hitre az első apostolnak, a szeretett tanítványnak, majd megszületik a hit Mária Magdolnában, a prostituáltban, s végül a többi apostolban, Tamást leszámítva. Jánosnak sem kell látnia a feltámadt Krisztust ahhoz, hogy higgyen. A szeretet teszi látóvá az embert, s csak a szeretet tekintete tud elvezetni a hitnek erre a fokára, amely már nem pusztán elméleti spekuláció, hanem teljes ráhagyatkozás és szilárd bizonyosság arról, amit még nem látunk a maga teljes valóságában.

Érdekes módon a Szentírás nem tudósít arról, hogy a Feltámadott megjelent volna az Édesanyjának. Őszintén szólva, nem lepődnék meg, ha a mennyországban kiderülne, hogy Máriának erre nem volt szüksége. Számára a feltámadással és a Pünkösdvel nem valami szomorú vigasz érkezett a Feltámadottból, nem valami kis láthatatlan maradványa Fia jelenlétének az a fajta jelenlét, amelyben az első Pünkösd óta mi is élünk, hanem Fia, Aki eddig látható módon **mellette** volt, most láthatatlan, s eddig soha nem tapasztalt módon és közelséggel **benne** van, benne marad. Ez a Máriában élő Krisztus most már az Egyházban és a tiszta szívvel végzett Szentáldozás által a bennünk élő Krisztussá lett. Nem szimbolikus ez a bennünk lakozása, hanem valóságos. Sőt, az életünk legvalóságosabb pontja, s maga az örök élet: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, az bennem marad és én őbenne...” (Jn 6,56) Sőt, e nélkül nincs is semmi igazán valóságos bennünk, nincs is igazi élet bennünk, csak a halálra ítélt, biológiai valóságunk: „nem lesz élet bennetek.” (Jn 6,53) Ha viszont bennünk van Krisztus, s a hit által befogadtuk Őt, akkor ÉLETÜNK van (és itt János nem a halálraítélt biosz szóval jelzi az életet, hanem a dzóé, vagyis a romolhatatlan ÉLET kifejezéssel): „Ha nem eszitek az én testemet és nem isszátok az én véretem, nem lesz élet bennetek.” (Jn 6,54) „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van” (Jn 6,53) (Jól figyeljünk! Nem azt mondja, hogy örök élete lesz, hanem már van – ez a megkezdett örök élet, Jézus befogadása, a hit). „Aki hisz bennem, annak örök élete van” (Jn 6,48), s „már át is ment a halálból az életre” (Jn 5,24). Továbbá Mária és az apostolok hittapasztalata és Krisztus élménye azután, hogy már test szerint nem látták az Urat a földön, nem valami sovány vagy halovány utánzata annak, amit akkor tapasztaltak, amíg velük, s mellettük járt. Épp ellenkezőleg: Jézus „a halál elszenvedéséért a dicsőség és a nagyság koszorúját nyerte el.” (Zsid 2,9). Feltámadása óta már nem rejtőzködve, hanem felmagasztalt, megdicsőült Úrként van jelen, már nemcsak a világ egy kijelölt pontján, hanem mindenhol, ahol segítségül hívják az Úr nevét. Jelen van megdicsőült emberségével, mely kereszttel tartó engedelmségével elnyerte a Szentlélek világot újjáteremtő, feltámasztó erejét. Így lett Krisztussá, vagyis Felkentté a szó legteljesebb értelmében és gazdagságával, s mint Messiás, Ő hordozza a Szentlélek végtelen erejét emberi testében, mely erő ezentúl az Ő Szent emberségén keresztül, mint egyetlen Közvetítőn keresztül minden ember számára hozzáférhető a hitben. Az Ő testén keresztül – mely misztikus módon az Egyház testével (mint vőlegény a mennyasszony testével) elválaszthatatlanul összekapcsolódik – árasztja ki a Szentlélek Isten, a harmadik isteni személy az egész világra ajándékait is adományait. Felmagasztalása óta már nem hatalmát elrejtve tevékenykedik, hanem, bár láthatatlanul, de világméreteken egyre elterjedtebben, s több helyen látható hatásokat kifejtve mindenütt, ahol csak befogadják. Ezért Szűz Máriát nem élete végéig boldogtalan gyászolóknak kell elképzelni Jézus kereszthalála után, hanem valóban Boldogasszonyként, akit magához vett a szeretett tanítvány, s valahányszor az Apostol kezéből vette a kenyértöréskor (Szentmisén) az Úr Jézus Szent Testét, mindig újra átélte annak örömét, amit legelőször akkor tapasztalt, amikor Gábor angyal kegyelemmel teljesnek nevezte. Valami hasonló Szentlélekkel eltöltő tapasztalatot kaphatott minden egyes áldozáskor, mint amikor szíve alatt hordozta a Messiást. Ami boldogságának egy újabb forrása lett, hogy ezt az örömet most már képes volt megosztani, s közösen megélni mindazokkal, akik vele együtt áldoztak, mert valahányszor megáldozunk, szentségi módon valamiképp belénk „testesül” az Isten, s Máriává válunk. Szent János ezt Szűz Máriától

¹² Szegedi László, Hit évére írt dolgozatából, Rendhagyó kerekasztal a felvilágosodás korának hitéről.

tanulta, s ezért egész evangéliumát úgy írja meg, hogy az egy eucharisztikus evangélium. A legmélyebben Ő fejt ki annak tartalmát, s Jézus művének összefoglalásának, csúcának tekinti.

Az üres sírban felfedett leplekről szóló apostoli híradásban különbözteti meg János a hitre jutásnak, mint látásnak a fokozatait. Három különböző görög igét használ ebben a rövidke szakaszban a látás különböző szintjeinek megjelölésére, hogy kihangsúlyozza azt a fajta látást, mely elengedhetetlen a hitre jutáshoz.

1. **blepei = bepillantott. Észlelés.** János gyorsabban futott a sírhoz, megállt a bejáratnál: „benézett, s látta a gyolcsot, de nem ment be.” (Jn 20,4-5) Ez a fajta látás, ahogy észleljük, detektáljuk, érzékeljük a dolgokat, tárgyakat, mozgásokat magunk körül. Ez a látásnak az a szintje, ahogyan a kiskutyám is lát. Észleli a jelenségeket valamiképpen, de nem keresi, kutatja azoknak a mélyebb jelentőségét.
2. **Theóri = vizsgáló nézés. Teóriákat, magyarázatokat kereső férfilátás.** „Péter is odaért, bement a sírba, és ő is látta az otthagyt gyolcsot meg a kendőt, amellyel a fejét befödtek.” (Jn 20,6-7) Egy teológus úgy fordítja az itt következő mondatot a Jn 20,7-ben, mely szerint Péter láthatta a halotti lepleket nem összehajtva, hanem emberi kéztől érintetlenül hagyva, besüppedve, s a szüdariont, vagyis az izzadságtörölő kendőt begöngyölve, vagyis mellyel a halott állát kötötték fel, s arcát takarták. Ez a látvány odáig viszi Pétert, hogy nemcsak lát, észlel, hanem néz is, s próbálja értelmezni, hogy mi történhetett. Ez a kérdező embernek a keresése, nagyon üdvös állapot, szükséges a hithez, de önmagában nem elegendő. Odáig jut el Péter, hogy erre nincs emberi magyarázat. Nem tudjuk, mi okozhatta, hogy eltűnt a test, emberi kéz érintése nélkül a lepelből. Hogyha helyes a fenti fordítás, akkor az a különös, hogy ezek a leplek ugyanazon a helyen vannak, ahol Jézus teste volt, de már üresen besüppedve. Nem létezhet, hogy abból valaki ellopta volna, kicsavarta volna a testet. Nem kapcsolódik viszont benne a tapasztalt, megvizsgált valóság Jézus ígéretéhez, melyet feltámadására tett, pedig kézenfekvő magyarázat lenne, hogy azért érintetlen a lepel, mert Jézus teste a feltámadás pillanatában egész egyszerűen megdicsőült, átlényegült, s nem kellett erőlködve kicsavarnia magát a leplek szorításából. Ez a péteri látás egyfajta férfi látás. Objektív látása az eseményeknek. Nagyon nagy szüksége van erre a péteri látásra az Egyháznak, enélkül hitünk hiszékenységgé válna, s mindenféle bizonytalan, misztikusnak beállított sugallat össze tudná zavarni. Ez a péteri látás szükséges ahhoz, hogy kellően megalapozott legyen a hitünk, s ne süppedjünk, menekülve a valóságtól egyfajta naiv miszticizmusba. Hogy ne homályos érzésekre alapozzuk hitünket, hanem erős megtapasztalásokra. Ez a fajta látás a természetes okokat keresi. Ez a tudomány látásmódja, mely nem keresi a választ a végső kérdésekre, éppen ezért nem teszi feleslegessé a hitet. Sőt! A hit olyan valósággrészre vonatkozik, mely a természetes ész számára megközelíthetetlen, pedig ez nem kevésbé valóságos, mint a tudományosan leírható része a valóságnak, hanem ezt a leírható részt megalapozó, lehetővé tevő valóság. A hit tehát ugyanúgy a valóság megismerésének eszköze, mint a tudomány, sőt magasabb rendű ismeretet közvetít, ha az kellően megalapozott és a természetesre, illetve a kinyilatkoztatásra (vagyis hitelesített és igazolt természetfeletti megtapasztalásokra) épít. A hit és a tudomány nem kizárják, hanem alátámasztják, kiegészítik egymást, mindkettőnek igazságai ugyanabból az Igazságból, vagyis Istentől forrásznak. A tudomány megáll a hit kapujában, s ha nem akar illetékességi területén túllépni, akkor nem tesz állításokat arról a szent területről, ahová csak a hit léphet be. Ezért ez a péteri látás a hit előszobája, de nem juthat annál tovább, mint hogy kijelenti, hogy erre nincs természetes magyarázat. Egy tisztult hit pedig nem a tudomány gátja, hanem inkább megalapozója és inspirálója. Nem véletlen, hogy a természettudomány nem keleten, a mitológikus jellegű pogány, keleti vallások talaján fejlődött ki, hanem a bibliai kinyilatkoztatás és teremteshit talaján, mely megfosztotta isteni jellegétől, demitizálta, s így kutathatóvá, fürkészhetővé tette a világot. Nem szentségtörés többé tudományosan is vizsgálni az istenként tisztelt Napot. Einstein, s számos természettudós is a legnagyobbak közül vallásos volt. Talán nem véletlenül. Hitbeli meggyőződés kell ahhoz, hogy valaki hipotéziseket merjen felállítani arról, hogy a világot emberi értelmünket meghaladó, s eddig általunk ismert törvényszerűségeknél összetettebb, magasabb intelligenciát visszatükröző törvényszerűségek irányítják, s hogy a világban egyfajta rend uralkodik. Az mer ebből kiindulni, aki feltételez egy Rendezőt. Albert Einstein például így vall: „Minden egyes természettudósnál kézenfekvőnek kell lennie egy bizonyos fajta vallási érzésnek, mert nem gondolhatja, hogy azokat a rendkívül finom összefüggéseket, melyeket felfedez, elsőként ő gondolta el. A határtalan világmindenségben egy magasabb rendű Intelligencia nyilatkoztatja ki magát.”
3. **Eiden = nemcsak néz, de lát is. Mélyebb okokat, összefüggéseket felismerő, máriás látás.** „Most már a másik tanítvány is bement, aki először ért oda a sírhoz. Látta, és hitt. Eddig ugyanis nem értették az Írást, amely szerint föl kell támadnia a halálból.” (Jn 20, 8-9) Ez a fajta jánosi hit a mélyebb összefüggéseket felismerő látást feltételezi. János ezt a mély látást Máriától tanulta. Ez az események és jelenségek szemléléséből fakadó, szerető pillantásból fakadó nézés, contemplatio. A Kis Herceg ezt így fogalmazza: „jól csak a szívvel lát az ember, ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Jánosnak nem kell megtapogatnia a lepleket, nem kell erős bizonyítékokat szereznie ahhoz, hogy higgyen, elég a belső átkapcsolás, mellyel a Szentlélek eszébe juttatja Jézus szavait és az Írás jövődölését, miszerint fel kell támadnia a halálból, s mindjárt összeáll a kép. Ez Szűz Mária stílusa, lelkisége, magas intelligenciája. A hit, amikor a szeretett személy, (jelen esetben az Isten Fia) szavának tekintélye miatt fogadok el valamit, s ezáltal táruul fel valami új mélysége, dimenziója a valóságnak, ami a tudományos bizonyítékok világából hozzáférhetetlen.

4. **A hit = Istent szemlélni mindenben, s észrevenni jeleit a hétköznapi mögött. Az egész világ, életünk minden eseménye üzenet, teofánia lehet.** Az így megszülető hit az egész világot üzenetnek tekinti. Mindennek van valami mélyebb jelentősége. Felismeri Istent a madarak énekében, a gyermek mosolyában. Ez a hit ad értelmet a világnak. Ha a teremtést Isten jegyajándékának tartjuk, mint egy jegygyűrűt, akkor a teremtésnek éppúgy, mint egy jegygyűrűnek, csak akkor van értelme, ha nem hagyjuk ott a polcon az üzletben, meggondolva magunkat, hogy mégsem tesszük jegyesünné azt, aki annyira szeretett minket, vagy nem dobjuk vissza annak, akitől kaptuk, s így nem élünk vissza vele, hanem ahogy szeretettel átadjuk és hálával elfogadjuk ezt a jegyajándékot. Egy jegygyűrűnek csak akkor van értelme, ha nem vesszük ki annak a szeretetkapcsolatnak az összefüggéséből, amelynek kifejezésére rendeltetett, s pl. nem adjuk másnak, s nem használjuk másra. Éppígy a teremtés is akkor nyer értelmet, ha szeretettel és hálával szemléljük benne Isten felénk áradó, túlcserélő jóságát éppúgy, mint apró jeleit és szeretetgesztusait. A hit tehát egy értelmező tevékenység is, mely a dolgok, események, kapcsolatok mélyebb értelmét, tartalmát tárja fel. Így a hit által szemlélhetjük életünk fájdalmas vagy örömteli eseményeiben, találkozásainkban, sőt mindenben Isten működését: „az Istent szeretőknek **minden** a javukra válik.” (Róm 8,28) Így minden egyfajta „kinyilatkoztatássá” válhat, melyben Isten kinyilvánítja irántunk való szeretetét.

9. A hitre vezetés néhány módszertani kérdése

A hitre nevelés elsősorban nem információközlés. Éppen ezért nem a legmegfelelőbb közege az iskola. A hitbéli döntéseinket első sorban nem az Istentől szerzett elméleti tudásunk, hanem az életben szerzett tapasztalataink és Istennel szemben kialakított érzelmi beállítódásunk befolyásolja; és az, hogy hogyan értelmezzük ezeket a tapasztalatokat. A hitre jutásnak és nevelésnek tehát 3 fázisa van: az érzelmi megtapasztalás, a reflexió, vagyis az értelemkeresés, és végül a vallási dimenzió feltárása. Ennek szemléltetésére idézünk egy jelenetet¹³: Mónika hazajön az óvodából, és azt kérdezi: „Papa, valóban a Jóisten csinált mindent?” „Igen, de hiszen tudod.” – feleli az apa. „Ő csinálta az arcokat, a szemeket, és a fejeket is?” „Igen, természetesen.” „De akkor miért csinált nekem vörös haját? – Mindenki kinevet...” Az apa nagyon elhibázta volna, ha azonnal elkezd magyarázni neki, hogy Isten akarta így mindezt. Egy közlés, amely igaz, nagyon pusztító tud lenni, ha a hallgató fél számára ellentétes előjelű igazságtartalmat közvetít az eredetitől. Ha az apa ennyivel elintézte volna a kislány kérdését, akkor a kislányban egy nagy csalódás maradt volna Istennel szemben, aki rossz világot alkotott. Ez a hamis kép talán évekre eltemetődik benne. Ehelyett az apa karjába vette a kislányt, a tükör elé lépett vele, és azt mondta: „Tudod, én gyönyörűnek találok a hajadat. Számomra te vagy a legszebb Mónika, aki csak létezik a világon.” És szeretettel megsimogatta a fejét. A gyermek mosolygott, és sugárzott az örömtől. Csak ezután vált egyáltalán lehetségessé, hogy Istentől beszéljenek: „Tudod, a Jóisten is olyannak szeret téged, amilyen vagy.” Az apja megtapasztalt szeretetén keresztül a gyermek ösztönösen megérti, mit is jelent ez a kijelentés. A gyermekkel mindenekelőtt tehát olyan kapcsolati minőségeket kell megtapasztaltatni, melyekre reflektálhatunk, s melyeket azután Istenre is tud vonatkoztatni. De igazából nem csak a gyermeknek van erre szüksége, hanem felnőtt ember alapvető hitbéli döntései is megtapasztaláson alapulnak, de nagyon nem mindegy, hogy ezekre a megtapasztalásokra milyen magyarázatot talál az ember, s eljut-e azoknak a végső, vallási dimenzióig. A vér folyó asszony pl. megtapasztalja testében a gyógyulást, de Jézus nem hagyja őt egyszerűen eltűnni a tömegben, hanem megkérdezi: „Ki érintett meg?” Miután az asszony reflektál Jézus jelenlétében (és a körülálló hívő izraelita közösség közegében, ami az Egyház előképe) arra, ami történt, és megfogalmazódik benne, hogy a gyógyulás forrása Jézus Krisztus, akkor jelenti csak ki Jézus róla a teljes gyógyulást: „Menj, hited meggyógyított téged!” (Mk 5,24-34) Enélkül a reflexió és hitbéli dimenzió nélkül az asszony sumák módon eltűnhetett volna a tömegben, ellopva a gyógyulást Istentől, áldván véletlen nagy szerencsáját. Így viszont nem történt volna meg az igazi, teljes gyógyulás, hogy Jézus ezt a zsidó közösségben kissé lenézettként, szégyelltként kezelt nőt beleállítja az Istennel való kapcsolatába, elveszi szégyenét és teljes értékűként, sőt példaként állítja őt a közösség elé. Ahogy Mónika esetében láttuk, önmagában bizonyos hitigazságok kimondása, ha nem előzi meg őket érzelmi megtapasztalás, bizonyos esetekben nemhogy nem segít, hanem árthat is. Ennek fényében alaposan át kell gondolnunk hitoktatói vagy katechetikai gyakorlatunkat a mai Magyarországon. Nem lehetsége-e, hogy legnagyobb jó szándékunk ellenére rendkívüli erőbefektetéssel, de alapvető lélektani folyamatok figyelmen kívül hagyásával kitermeljük az egyházból és Istentől kiábrándult embereket, pusztán azért, mert nem vesszük komolyan Jézus szavát: „Ne dobjátok kincseiteket a sertések elé, nehogy megfordulva eltapossanak titeket!” (vö. Mt 7,6) Összefoglalva mondandónkat: Istentől való beszédnél fokozott mértékben kell figyelni arra, hogy olyan mélységben menjünk bele, amilyen mértékben képes a másik fél befogadni mondandónkat, és fontos, hogy lehetőleg akkor beszéljünk, hogy ha a hallgatóinkat tudjuk már találkozatni egy olyan kapcsolati minőséggel, amely után az értelemkeresésnek és a hitdimenzió feltárásnak van értelme.

Az előadáshoz tartozó diavetítés letölthető innen: mente.hu/Letoltések/Diavetitesek/Hitfejlodes_a_Bibliaban

¹³ Vö. Fritz Oser: A vallásosan értelmezett megtapasztaláson alapuló istenkapcsolat in Embertárs 2005/1, 42.